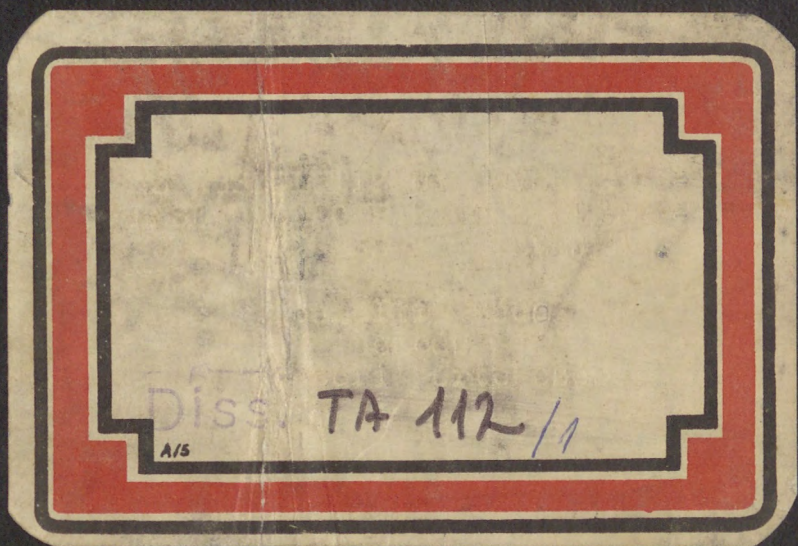

Diss. TA 112 / 1

A/S

Diss. TA 112

Dr. Hermann

A Z A B S Z O L U T I Z M U S É R V É -
N Y E S Ű L É S E G Y Ó R E G Y H Á Z M E -
G Y E É L E T É B E N A X I X . S Z Á Z A D
E L E J É N .

/ V I L T J Ó Z S E F G Y Ó R I P Ü S P Ö K /

I r t a :

J o a n e l l i B é d a
b e n c é s .

A M.		T U D O M Á N Y E G Y E T E M	
B Ű L C S É S Z E T , K E L E M - É S T Ö R T É N E S T U D O M Á N Y I K A D A			
364		4748	
/19		bk. szám.	
Érkezett: 19		hó 3 n.	
Elszám.		Utószám:	
/19		/19	
		Melléklet:	
		drb.	

Diss. TA 112 / 1

T a r t a l o m j e g y z é k .

Bevezetés.....	I - V	lap
Kutfők, irodalom.....	VI - IX	"
I. Vilt József püspök élete és jellemzése.....	1 - 50	"
II. A püspök munkatársai.....	51 - 107	"
III. Az állam viszonya a papneveléshez.....	108 - 135	"
IV. Hitélet Győregyházmegyében a XIX. század elején.....	136 - 182	"

Bevezetés.

Bármely korszakát vizsgáljuk is a történelemnek, mindenütt megtaláljuk az államnak azt a törekvését, hogy hatalmát éreztesse az Egyházzal szemben. Az investitura-jog, az egyházi javadalmak megadóztatása, a placetum regium stb. csak különféle megnyilvánulásai ennek a törekvésnek. Sohasem volt azonban ez a törekvés erősebb, mint II. József alatt, aki a Franciaországból kiinduló felvilágosodás eszméitől eltelve nemcsak beleavatkozott az Egyház legbensőbb ügyeibe, hanem feltétlen rendelkezési jogot követelt magának mindenben.

A püspökök joghatóságát megsértve plébániákat állított föl, egyházi javadalmakat osztogatott, szabályozta az istentiszteletek rendjét és teljesen hatalmába kerítette a papnevelést. Lábbal

tiporva minden hagyományt eltörölte a szerzetesrendeket és jámbor társulatokat, amelyek pedig mindig nagy szerepet játszottak a magyar nemzet történetében. Az eltörölt rendek helyét azután a szabadkőműves páholyok és titkos társulatok foglalták el, amelyek terjesztői lettek a hitetlenségnek, erkölcstelenségnek és a vallási közömbösségnek.¹

. II. József halálos ágyán visszavonta ugyan sérelmes rendeleteinek nagy részét, de a hömpölygő áradatot már nem tudta megállítani és az ellenállhatatlan erővel ragadta magával utódát, az egyénileg vallásos, de abszolutisztikus hajlamu I. Ferencet. A félénk, mindenki vel szemben bizalmatlan uralkodó teljesen tanács-

1. A francia felvilágosodás elterjedésére hazánkban élénk fényt derít Eckhardt S: A francia forradalom eszméi Magyarországon című műve. Az előkelőbbek körében már előbb is hódított, amint ez kitűnik Birkás G: Egy belga jezsuita Magyarországon a XVIII. században, című értekezéséből. Lásd Katolikus Szemle 1923. 461-8. l.

adóinak hatása alatt állt, akik között ott szerepelt Thugut, Colloredo, Stadion, Cobenzl, Zinzendorf és legbizalmasabb barátja Baldacci, akit az akkori bécsi nuncius Severoli az Egyház legelkeseredettebb ellenségének mondott. Az ő egyházellenes felfogásuk csírájában fojtott meg minden engedékenységet, amelyre I. Ferenc esetleg hajlandó lett volna. Velük szemben teljesen tehetetlen volt József nádor is, akiben megvolt a hajlandóság arra, hogy egyes kérdésekben Rómának engedményeket tegyen.²

A Rómától szinte légmentesen elzárt magyar katolikus Egyház teljesen a mindenható állam hatalma alá került és a helytartótanács egyházi bizottsága, mint a király akaratának szócsöve, korlátlan

- - - - -

2. Meszlényi A.: Severoli bécsi nuncius egyházpolitikája / 1802 - 1816 / főtekintettel Magyarországra. Budapesti Szemle 1932. 225.k. 239.1.

hatalommal intézett minden ügyet az anyagiaktól kezdve egészen a legszorosabb értelemben vett lelki dolgokig. A jozefinista szellemben nevelt papságnak nem volt idegen ez a politika, s ha voltak is olyanok, akiknek fájt az Egyház jogainak semmibevevése, kénytelenek voltak némán tűrni, mert hiszen az állam teljesen kezei között tartotta őket. A hitélet pedig, amely a XVIII. században a barokk eszmények hatása alatt oly szép eredményeket tudott felmutatni, az állam gyámködése alatt most sorvad, tengődik és küzd az egyre szélesebb rétegekre kiterjedő közömbösséggel.³

Ezeket a szomorú tényeket csak kevésbé tudják ellensúlyozni azokat az anyagi előnyök, amelyekben az állam gondossága és fokozott ellenőrzése következte-

- - - - -

3. V.ö. Piszker O.: Barokk világ Győregyházmegyében Zichy Ferenc gróf püspöksége idején. / 1743 - 83. / Pannonhalma. 1933.

ben részesült a katolicizmus.

A XIX. század érdekes korszakának hű tükörképét nyújtja a győri egyházmegye története, amelynek egy kis részét igyekeztünk megrajzolni a győri püspöki levéltár okleveleinek alapján. Az első fejezetet Vilt József püspöknek szenteltük, akinek egyénisége mindenben rányomta bélyegét az egyházmegye életére.

A. K U T F Ő K .

- 1./ A győri püspöki levéltárból:
 - a./ Intimata 1802-13. /Rövidítése: Int. /
 - b./ Missilia 1802-13. / " : Miss./
 - c./ Miscellanea 1802-13./ " : Misc./
- 2./ Protocollum Seminarii Jaurinensis.
- 3./ A győri kármelita konvent naplója.
- 4./ Pannonhalmi perjeli napló.

B. I R O D A L O M .

- Birkás G.: Egy belga jezsuita Magyarországon.a XVIII.században.Kath.Szemle.1923.
- Bernhard Groelhuysen: Die Entstehung der Bürgerlichen Welt und Lebensanschauung in Frankreich. Halle 1927.
- Calendarium Dioecesanum venerabilis cleri Jaurinensis. 1802-13.
- Eckhardt S.: A francia forradalom eszméi Magyarországon. Budapest.
- Érdűhelyi: A katolikus hitelmezés története. Magyarországon. Zenta 1906.

- Hurter H.: Nomenclator Litterarius Theologiae Catholicae. Oeniponte 1903-13.
- Jordánszky E.: Méltóságos és Főtisztelendő nagy győri püspöknek, Vilt Hózsef urnak, ötven esztendőös áldozópapnak hálaadó és könyörgő áldozattya alatt mondott beszéd Pozsony 1811.
- Karácsonyi J.: Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-1900. Veszprém. 1929.
- Kollányi F.: Esztergomi kanonokok 1100-1900. Esztergom 1900.
- Kopácsy J.: Halottibeszéd Vilt Józsefnek emlékezetére. Győr.
- Meszlényi A.: Severoli bécsi nuncius egyházpolitikája / 1802-16. / Budapesti Szemle. 1932. 225. kötet.
- Mihályfi Á.: A papnevelés története és elmélete. Budapest. 1896.

VIII.

Paintner M.: Trauerrede auf den Joseph von Vilt. Raab.

Payr S.: A dunántuli evangélikus egyházkerület története. Sopron 1924.

Perény I.: Tíz év a magyar egyház történetéből. Budapest. 1904.

Piszker O.: Barokk világ Győregyházmegyében Zichy Ferenc gróf püspöksége idején. / 1743-83. / Pannonhalma 1933.

Rimely K.: Historia Collegii Pazmaniani. Viennae 1865.

Romanus a S.Venantio: Supplementum ad Syllabum Praesulum Jaurinensium. Jaurini 1822.

Szabady B.: 1809 néhány nevezetes napja Győrött. Győri Szemle 1930.

Vanyó T.: Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről 1600-1850. Pannonhalma 1933.

Wurzbach C.: Biographisches Lexikon. Wien 1890.

Zsilinszky M.: A magyarhoni protestáns egy-
ház története. Budapest. 1907.

VILT JÓZSEF PÜSPÖK ÉLETE ÉS JELEMLÉSE.

Vilt József Esztergomban, a Vizi-
városban született 1733 július 2-án. Aty-
ja Vilt Ferenc, Erős Ádámnak, az esztergo-
mi vár parancsnokának volt a titkára. Ko-
rán meghalt maga után hagyva öt árvát,
két fiút és három leányt. A gyermekek ne-
velésének súlyos gondja most már az özvegy
édesanyára, Závoday Zsuzsannára nehezedett.

Vilt József miután Esztergomban
elvégezte az alsóbb iskola hat osztályát,
Nagyszombatba ment, hogy megkezdje felsőbb
tanulmányait. 1754-ben jóakarója Szentilo-
nay József nagyszombati kanonok és város-
plébános keresztülvitte, hogy felvegyék a
szemináriumba. Előljárói, felismerve te-
hetségét, Bécsbe küldték, hogy ott a Paz-

maneumban végezze el teológiai tanulmányait. Jellemző a kor paphiányára, amit majd a későbbiekben több adattal is bizonyítunk, hogy be sem fejezhette egészen tanulmányait, mert püspöke a szükségnek engedve kénytelen volt őt a hivatalosan előírt négy teológiai év letelte előtt hazahívni.

1761-ben végezte az utolsó évet és épen a doktorátusra készült, amikor megkapta a rendelkezést, amely őt Pestre, a Nagyboldogasszony plébániára rendelte káplánnak Weingráber György mellé. Julius 11-én báró Révay Pál püspök Nagyszombatban áldozópappá szantelte, július 14-én Esztergomban, szülővárosában bemutatta első szentmiséjét és utána azonnal Pestre sietett, hogy elfoglalja új hivatalát.

A Nagyboldogasszony-plébániának, amely felölelte egész belső és külső Pestet, már ebben az időben 18.000 hívője

volt. Ennyi ember lelki gondozása két pap számára bizony nagyon sok munkát jelentett. Vilt nem is kimélte magát, hanem igazi apostoli buzgósággal magáról egészen megfeledkezve kezdte meg lelkipásztori működését. Pesti tartózkodása azonban csak nagyon rövid időre terjedt, mert 1762-ben a szószéken prédikálás közben tüdővérzést kapott. Amikor nagynehezen felépült súlyos betegségéből, el kellett hagynia Pestet, mert ilyen gyenge tüdővel már nem tudott volna megfelelni feladatának. Nagyszombatba helyezték a szentszékhez jegyzőnek, ahonnan egy kicsit megerősödve Gácsra került, mint Forgách János gróf gyermekeinek a nevelője. Itt egész kis gimnáziumot vezetett, mert a két Forgách fiun kívül ő tanította még Haller gróf két fiát és még két nemesi ifjút. Papi buzgóságára jellemző, hogy bár nem lett volna kötelessége, mégis magára vállalta a vár alatt letelepített 300 mesterember lelkgondozását,

az igehirdetést kivéve, amelyre beteg tüdeje tette alkalmatlanná.

1768-ban hagyta el Gácsot, mert megkapta az érsekvadkerti plébániát, majd nemsokára szécsényi alesperes lett. Az 1778-as esztendő hozott csak újabb változást életében, amikor kinevezték pozsonyi kanonoknak és egyuttal megbízták a nagy-szombati királyi és érseki konviktus vezetésével. 1799-ben visszakerült szülő-városába Esztergomba, megkapta az egyik kanonoki stallumot és most már nem is hagyta el ezt a várost egészen addig, amíg 1806-ban győri püspökké nem lett.

Battyányi József bíboros, esztergomi érsek 1786-ban megtette helytartójának. 1787-ben honti esperes, 1788-ban nagy-szombati érseki helytartó és az érseki szentszék elnöke, 1790-ben székesegyházi esperes és szentgyörgymezei prépost.

1799. november 23-án, amikor meghalt a bíboros hercegprimás, a káptalan

öt választotta meg általános helynöknek a székiüresedés idejére. Egy év múlva a király belgrádi és szemendriai püspöknek nevezte ki; s miután VII. Pius pápa, akit épen ebben az évben / 1800 / választottak meg Velencében, a kinevezését megerősítette, 1801. február 15-én Fuchs Ferenc nyitrai püspök, később egri érsek Nyitrán püspökké szentelte.

1806 június 6-án épen Kassán tartózkodott, ahol mint királyi biztos fontos egyházi ügyeket intézett, amikor megkapta a király kinevezését a már négy éve üres győri püspökségre. Ezzel a dátummal el is érkeztünk életének ahhoz a korszakához, amely már egészen közelről érdekel bennünket, mert hiszen az 1806 - 13. terjedő hét év története alkotja tulajdonképpen dolgozatunk tárgyát.¹

Vilt beiktatása csak október 21-én történt meg, miután megérkezett a pápa

- - - - -

1. Az 1806-ig terjedő adatokat lásd Jordánszky Elek: Méltóságos és Főtiszteletű nagy-győri püspöknek Vilt József urnak, ötven esztendősz áldozópapnak hálaadó és könyörgő áldozattya alatt mondott beszéd. Pozsony 1811. 24-28.1.

megerősítő bullája. Az ünnepség lefolyását a következőképen írja le Romanus a S. Venantio.²

A püspök október 20-án a győri püspökség péri birtokára érkezett és az éjszakát ott töltötte. Másnap reggel a polgárság örömrivalgása közben bevonult fényes kíséretével székvárosába. Első utja a kármeliták templomába vezetett, ahol már egybegyültek fogadására az egyházi és világi magisztrátusok. Az ünnepélyes szentmise után átvonultak a székesegyházba és itt folyt le a tulajdonképeni beiktatás. Először a királyi ki nevezési okiratot olvasták fel majd a pápa megerősítő bulláját, ezután a papság és a hívek hódolatát fogadta az új főpásztor.

Vilt 68 éves volt amikor győri püspökké lett, de ez a magas kor nem akadályozta meg őt abban, hogy fiatalos

- - - - -

2. Romanus a S. Venantio: Supplementum ad Syllabum Praesulum Jaurinensium. Jaurini. 1822. 20.1.

lendülettel, betegségével mitsem törődve dolgozzék hiveiért. Pedig, hogy az a betegség, amely budai káplán korában támadta meg szervezetét, nem mult el teljesen abból tudjuk, hogy saját bevallása szerint különböző időközökben kilencvenszer volt vérhányása.³ A gyenge testben azonban erős lélek lakott, amely még az akkori zavaros idők nehéz gondjaival is meg tudott küzdeni.

Magyarországon ebben az időben egyre nagyobb izgalmat okozott a francia forradalomból diadalmasan kiemelkedő Napoleon seregének közeledése. Ferenc császár hiába kísérelt meg mindent, a francia sereg előrenyomulását nem tudta megakadályozni. 1809 áprilisában az a hír terjedt el mindenfelé, hogy a franciák Itáliából Magyarország felé tartanak. A veszedelem közelsége fegyverbe állította a győri insurgenseket is. Előrelátható

3. Jordánszky: i.m. 30. 1.

volt, hogy a franciák nem fogják elkerülni Győrt, de Vilt mégsem hagyta el székhelyét. Bátran kitartott még a legnagyobb nehézségek között is és mindent megtett, ami csak tőle tellett, a veszedelem elhárítására.

Április 30-án megáldotta a győri insurgensek lobogóját,⁴ és ettől a naptól kezdve a város képe teljesen megváltozott. A házak megteltek katonákkal, az utcák, terek ágyukkal. Május 2-án József nádor is a városba érkezett több főherceg és tábornok kíséretében, hogy megtegye a szükséges intézkedéseket. Május 4-én a bécsi udvarból menekülő Ludovika királynét fogadta be a város, akinek kérésére másnap, május 5.-én csendes misét mondott a püspök a kegyoltár - nál. Május 7.-én pedig a királyné édes - anyja utazott át Győrön.

A hívek buzgó imádságban kérték

- - - - -

4. Szabady Béla: 1809 néhány nevezetes napja Győrött. Győri Szemle 1930. 326.1.

Istent, hogy fordítsa el a veszedelmet városukról. 7-én egésznapos szentségimádás volt a székesegyházban, egy másik napon pedig a kegyoltárról levett csodás Mária képet hordozták körül a városban. Május 14-én Paintner Mihály nagyprépost főpapi misét mondott, utána a püspök könyörgő körmenetet vezetett, amelyen tömegesen vettek részt nemcsak a város, hanem a környék katolikus hívei is.

Eközben a franciák egyre jobban közeledtek. Julius 1-én József nádor hosszabb tartózkodásra érkezik a városba és az agg püspök kivonul palotájából, hogy átengedje azt a palatinusnak. Most már teljesen a katonaság lett az ur a városban. Julius 12.-én tűnt fel az ellenség a város közelében, hogykét, sok szenvedést és megpróbáltatást jelentő hét után birtokába vegye azt.⁵

Azt a sok szenvedést, amit a

- - - - -

5. Szabady Béla: i.h. 327 - 328.1.

püspök az ostrom alatt kiállott abból a levélből tudjuk meg, amelyet az ostrom után bizalmasának, Jordánszkynek írt.

" Kiállottam Isten kegyelmével az ostromot. Az én residentiám, amelyből még június első napjaiban kiköltekeztem, legalább 150 vasgolyóbist elnyelt. Tűzbe lobbant a mellette való királyi élésház és onnan terjedett azonnal a tűz az én épületeimre s azokat a toronnyal együtt megemésztette. Egy hétig laktam a pincében azokkal, akik menedékhelyt kerestek nálam. Képzelheted magadnak a félelmet, a szorongatást stb. Hordó volt asztalunk, deszkákon az ágyunk. Az Ur Irgalmassági, hogy ebben a hosszú halál-
doklásban meg nem emésztettünk, mert el nem fogytak az ő könyörületességei". ⁶

Julius 24.-én vonultak be a franciák Győrbe. Pusztítottak, raboltak, fosztogattak, megbecstelenítették még

- - - - -

6. Jordánszky: i.m. 12. l.

a legszentebb helyeket is. A szeminárium kápolnáját például mészárszéknek használták. ⁷ Nem csodálhatjuk tehát, ha a püspök kitért az erőszakoskodó tömeg elől és elhagyta székhelyét. A pannonthalmi perjeli napló augusztus 20.-án tesz először említést Viltről. /Pannonthalmi perjeli napló 1809. augusztus 20. / Roma - nus a S. Venantio is augusztus 20.-át jelöli meg a püspök távozása napjául. ⁸ A perjeli napló adatait figyelve megállapíthatjuk, hogy közel három hónapig élgezte a bencések vendéglátását. Csak rövid ideig volt távol ezalatt a három hónap alatt új otthonától, amikor Nagy - szombatba, vagy Veszprémbe ment. ⁹ Közben papot szentel és intézi egyházmegyéjének ügyeit. A kapuvári plébános, Tolnai apát, valamint a bogyoszlói plébános Pannonthalmán keresik fel őt, hogy elintézzék hivatalos ügyeiket. ¹⁰

- - - - -

7. Szabady Béla: i.h. 328.1.

8. Romanus a S.Venantio:i.m.27.1.

9. Pannonthalmi perj.napl.1809.IX.3.

10. Pannonth.perj.napl.1809.okt.30.

1809. november 17.-én üritették ki a franciák a várost, de a püspök csak november 22.-én tért vissza székhelyére.¹¹ Mivel palotája leégett, Novák Krizosztom pannonhalmi főapát felajánlotta a bencések egyik győri házát, az ugynevezett Szentháromságházat ideiglenes lakásul. Itt lakott aztán a püspök egészen addig, amig palotáját rendbehozták.¹²

A három hónapos francia megszállás súlyos anyagi áldozatot követelt a püspöktől. Az ostrom alatt, amint már említettük leégett palotája a mellette lévő épületekkel együtt. A szemináriumot teljesen használhatatlan állapotban kapta vissza a megszállóktól, mert az oda elszállásolt francia katonák mindent bemocskoltak és összetörtek. Minián Antal prefektus jelentéséből tudjuk a következőket. A francia katonák az egész épületet, még a kápolnát is lefoglalták és hogy

- - - - -

11. Pannonh. perj. napló 1809. nov. 22.

12. Jordánszky: i.m. 22. l.

minél nagyobb legyen a hely, a butorokat az udvarra hordták ki. A szemináriumban lakó papok mind kiszorultak, a prefektus szobát bérelt, az alkormányzó a szomszédos Somogyi-féle házba ment, a növendékek pedig, akik az istentisztelet végzésére maradtak vissza, Paintner kanonok üres házába mentek lakni. Hogy a franciák követelődzéseinek eleget tudjanak tenni, el kellett adniok azt a városon kívül lévő kertesházat, amely a szeminárium tulajdonát képezte és az érte kapott 730 forintot, mint a szemináriumra kirótt hadiszolgáltatást a franciáknak kellett átadni.¹³ Feldúlták a franciák a szeminárium gazdasági kertjét is, amelyben pedig mindig megtermett annyi zöldség és gyümölcs, amennyi a növendékek eltartására szükséges volt.¹⁴

- - - - -

13. Int. 1809. szept. 7.

14. Int. 1809. dec. 11.

A szeminárium épületének restaurálását, amely 5000 forintba került, csak 1810 március 15.-én fejezték be.¹⁵

Narbon francia tábornok, Győr parancsnoka súlyos sarcot vetett ki a püspök birtokaira. Győr megyében fekvő birtokai után 32.000 forintot, Moson megyében fekvő birtokai után 10.000 forintot és a Sopron megyében lévőké után pedig 108.000 forintot kellett fizetnie,¹⁶ tehát összesen 150.000 forintot.¹⁷

- - - - -
15. Szabady Béla: i.m. 328.l.
16. Romanus a S.Venantio: i.m.27.l.
17. Csak mint érdekességet közöljük a győri kármelita kolostor évkönyvének adatait, amely világot vet arra, milyen károkat szenvedett Győrvárosa a francia háború következtében. Az ostrom alatt szenvedett kár 2.767.712 forint a megszállás alatt különböző követelések címén 1.701.148 forintot fizettek ki, a megszálló katonák rombolása által okozott kár pedig 468.603 forintra rugott. Az egész tehát 4.937.408 forintot tesz ki összesen.
/Chr.Conv.Jaur.1809.jun./

De nemcsak a franciáknak fizetendő sarc okozott gondot a püspöknek. Súlyos megterhelést jelentett számára az a 6000 forint, amelyet erődtítési segély címén kellett évenként fizetnie az állampénztárba. Ehhez járult még annak a 22 felkelőnek az eltartási díja, akik az ő költségén vettek részt a franciák elleni háboruban.¹⁸ Nem csodálhatjuk tehát, ha a püspök, aki amúgy is adóssággal kezdte meg kormányzását,¹⁹ a franciák kivonulása után nagyon rossz anyagi viszonyok közé került. Nehéz helyzetére hivatkozva kéri a királyt, hogy engedje el neki a 6000 forintos erődtítési segély és a vallásalapba fizetendő 14.000 forint megfizetését.²⁰

18. Miss. 1810. máj. 22.

19. Adósságaira hivatkozva utasítja el egy pap kérvényét, aki nyugdíjat kér tőle azon a címen, hogy püspökelődje Fengler is adott neki./Miss.1806.szept.23/

A győri püspök ugyanis, mint szabályozott /regulált/ püspök évenként 14.000 forintot volt köteles a vallásalapba fizetni a püspökség feles jövedelmeiből.²¹

Vilt szerette volna ujjaépíteni palotáját. A maga erejéből azonban erre nem volt képes, azért tehát kölcsönért fordult a Helytartótanácsához. A kölcsönt, 40.000 forintot meg is kapta, de csak a következő feltételek mellett. 1./ A 40.000 forintot a kamatokkal együtt nyolc év alatt köteles visszafizetni. Ha a püspök a határidő letelte előtt meghalna az adósság hátralévő részét csak akkor kell az utódnak megfizetni, ha előbb meggyőződött arról, hogy a felvett kölcsönt valóban a püspöki palota kijavítására használták fel; és ha a püspök hagyatéka az

- - - - -

20. Int. 1809. okt.17.

21.Int. 1811. aug.16.

esetleges terhek letörlesztése után nem volna elegendő a hátralékok kifizetésére, ebben az esetben a széküresedés idején a kamara fizeti az évi kamatokat, de a tőketörlesztés az utód kötelessége lesz. 2./ Egy bizottság, amely a káptalan tagjaiból alakult, egy kamarai tisztviselő vezetésével meg fogja vizsgálni a palota jelenlegi állapotát és arról pontos jelentést fog küldeni a helytartótanácsnak. 3./ A püspök a nyújtott kölcsön segítségével két év alatt köteles palotáját rendbehozatni.²²

Hamarosan jelentkezett a francia háború egyik nagyon kellemetlen következménye a devalváció. Mária Terézia volt az első, aki az állam súlyos pénzügyi helyzetén úgy akart segíteni, hogy nagy mennyiségű papírpénzt bocsájtott ki, amelynek

- - - - -

22. Int. 1813. szept. 27.

azonban nem volt meg a biztos fedezete érben. Ez a pénzügyi művelet azt eredményezte, hogy a bankjegy értéke csökkent, míg az árak aránytalanul magasra szöktek, aminek a gazdasági életben bizonyos válságos következményei lehettek.

Ferenc császár, hogy valamiképen elő tudja teremteni azt a hatalmas összeget, amelyet a hosszú francia háború felemésztett, végső szükségben elődjének példáját követve szintén a bankópréshez nyul. A kellemetlen következmény, a devalváció most sem maradt el, 1810-ben egyharmadára, 1811-ben pedig egy ötödére szállt a papírpénz értéke.²³

A helytartótanács megengedi, hogy a püspök három év alatt fizesse meg az 1809.

- - - - -

23. Hóman-Szekfü: Magyar történet.
VII. 43 - 44.

és 1810. évekre szóló erődítményi segélyt, amellyel még hátralékban volt. A püspök azonban nem él ezzel az engedménnyel. Elrendeli, hogy azonnal fizessék meg a kérdéses összeget, mert attól tart, hogy egy újabb devalváció a három év alatt még csak megsokszorozná a terhet. Így aztán a haladék, amint ő maga mondja, nem áldás volna számára, hanem inkább átok.²⁴

A kellemetlenségek közepette sok örömet jelentett számára aranymiséje. 1811. jul.14.-én volt 50 éve annak, hogy először mutatta be a legszentebb áldozatot az Urnak.²⁵ Bár Vilt mindent elkövetett, hogy ötven esztendő s papi jubileumát a legnagyobb csendben ülhesse meg, szerető hivei és barátai

- - - - -
24.Int.1811.márc.21.

25.1811-ben őt megyéspüspök mutatta be aranymiséjét. Szabó András kassai püspök, Király József pécsi püspök, Milassin Miklós fehérvári, Miklóssy Ferenc nagyváradai püspök és végül a mi püspökünk, Vilt József./Jordán-szky:i.m. 9. és 30-31 ll./

mégis fényes ünnepséget rendeztek tisztele-
tére. A káptalan, az egyházmegye papsága, a
megye és város tisztviselőkara, az iskolák
igazgatói, a katonaság és polgárság szinte
versenyeztek egymással, hogy ezt a nagy na-
pot minél emlékezetesebbé tegyék főpászto-
rukna.

Hosszu menetben kísérték Viltet i-
deiglenes lakásától a mai Széchenyi-téren lé-
vő Szentháromság-háztól a székesegyházba.
Elől mentek a kármeliták, utánuk a növendék-
papok, majd a plébánosok, minden esperesi ke-
rületből kettő. A győri és soproni káptalan
tagjai következtek ezek után, akik mögött az
ünnepelt haladt. A menetet a hivek nagy tö-
mege zárta be. Amerre a menet elhaladt sor-
falat álltak az iskolásgyermek, valamint
a fegyveres magyar és német polgárőrség tag-

jai. A harangok zugásába beleolvadt az ágyuk dörgése, puskák ropogása, fokozta még ezt a hangzavart az ifjuság ajkairól felhangzó vívát kiáltás. A székesegyházban, amely szűknek bizonyult a nagy tömeg befogadására, először Strajter József pozsonyi kanonok és plébános köszöntötte német nyelven az ünnaplő püspököt, majd megkezdődött a szentmise, amelynél a kézvezető szerepét Somogyi Mihály szombathelyi püspök töltötte be.²⁶

Evangélium után Jordánszky Elek, aki már egész kisgyermek korától fogva szoros ismeretségben volt Vilttel, magyar nyelven szólott a néphez, hangsúlyozva az isteni gondviselés szerepét a püspök életében, akit súlyos betegsége ellenére is ilyen hosszú

26. Vilt aranymiséjére egy egészen új főpapi ornátust rendelt Bécsben. A miseruha azonban nem érkezett meg idejében, hanem csak 1811 végén, ezért aranymiséjét abban a miseruhában mondta, amelyet Zichy gróf használt a magáén 1778-ban./Romanus a S.Venantio:i.m.
33.1./

élettel áldott meg és kiemelte a püspök érdemeit.²⁷

Igy folyt le az aranymise, amely az utolsó kimagaslóbb esemény volt az agg püspök életében. Ettől kezdve amugy is gyenge egészsége folytonosan romlott. Az év legnagyobb részét már nyaralójában, Fertőrákoson tölti, ahol 1810-ben a felső emeleten egy kis kápolnát rendeztet be magának, és csak a nagyobb ünnepekre, vagy szentelésekre jön Győrbe.²⁸

Az egyházmegye kormányzását azonban még mindig nem engedte ki a kezéből. Helynöke, Hollós Mihály időközönként elküldi neki a fontosabb ügyeket Rákosra; válaszában sajátkezűleg írja meg az utasításokat azok elintézésére vonatkozólag.

1813 nagyhetében volt utoljára Győ-

27. Az aranymise alkalmával 300 ünnepi nyomtatványt osztottak szét a megjelentek között./Miss.1811.jun.15./

28. Romanus a S.Venantio:i.m.32-33 11

rött és, bár már nagyon gyenge volt, mégis az összes szertartásokat maga végezte el. Husvét után maga elé hívatta a képtalan tagjait s szeretettel elbucsuza tőlük visszatért Rákosra, hogy ebben az életben ne lássa többé székvárosát, amelyhez annyira ragaszkodott. Tüdőbaja egyre jobban elhatalmasodott rajta, és pünkösdi körül annyira válságosra fordult a helyzete, hogy maga kérte a nagybetegék szentségét. Az egyházmegye papságát felszólították, hogy imádkozzanak a haldokló püspökért.²⁹ A halál azonban váratott magára, a beteg újra megerősödött és kihuzta még az egész nyarat. Október 4.-én volt az utolsó roham, amely 5.-én kis is oltotta a 80 éves főpásztor életét. Testét Győrbe vitték, ahol, miután három napig volt felravatalozva a püspökvár házikápolnájában,

- - - - -

a székesegyház kriptájában helyezték örök nyugalomra.

Az ünnepélyes gyászmisét december 14. én mutatták be az elhunytért. Erre meghívták az ország valamennyi püspökét és nagyon sok előkelő világi urat. Három Beszédben méltatták érdemeit, az elsőt Paintner Mihály mondta német nyelven, a másodikat Kopácsy József veszprémi kanonok és sümegi apát mondta magyarul, a harmadikat pedig, amely latin volt, Szvorény Mihály keszthelyi plébános tartotta. A gyászmisét Milassin Miklós székesfehérvári püspök mutatta be.³⁰

Elvonult előttünk püspökünk élete. Most megkiséreljük azokból az adatokból, amelyek rendelkezésünkre állanak megrajzolni az egyéniségét, mert ennek ismerete nélkül nem tudnók helyesen megítélni egyházmegyéjének életét sem.

- - - - -

30. Romanus a S. Venantio: i. m. 33-35.

Mindenek előtt ki kell emelnünk buzgóságát, egyházas felfogását és apostoli lelkiületét.

Buzgóságát már a szülői ház levegőjével együtt szívta magába. Szülei egyszerű emberek voltak ugyan, akik nem dicsekedhettek nagy ősökkel és vagyonnal, de örökségként minden gyermekük szívébe beleoltották az Isten iránti szeretet minden kincsnél többet érő erényét.³¹ Ez a szeretet vitte őt a papi pályára, ez nyilvánult meg életének minden vonatkozásában, ez sarkalta őt kötelességeinek pontos teljesítésében, ez tette őt szeliddé, engedelmessé, alázatossá és ez tette könnyűvé számára a szenvedések elviselését. Tudjuk, hogy egész életében súlyos teherként nehezedett rá betegsége, de ő ezt sohasem éreztette környezetével, mert mindig szelid,

- - - - -

31. Kopácsy József: Halottibeszéd Vilt József emlékezetére. Győr 1813. 5 l.

türelmes, kedves volt mindenkivel szemben.

Imádság volt az éltető ereje és maga mondta, hogy teljesen elveszett számára az a nap, amelyen legalább egy órát nem tölthetett csendes, bensőséges társalgásban Istennel.³²

Szentmiséjét még betegségében is mindennap pontosan elvégezte. Mikor pedig betegsége már annyira legyöngítette, hogy a misézéshez nem lett volna ereje, mindennap szentmisét hallgatott a házikápolnájában s ilyenkor meg is áldozott.³³ Életének utolsó néhány hónapjában szinte állandó halálveszelemben volt, de ez nem zavarta meg jámbor lelkének nyugalmát, hanem inkább arra készítette, hogy többször töredelmesen meggyónjon és megerősítse magát a haldoklók szentségével, hogy így bármikor nyugodtan indul-

32. Kopácsy József: i.m. 9 l

33. Romanus a S.Venantio: i.m.34.l.

türelmes, kedves volt mindenkivel szemben.

Imádság volt az éltető ereje és maga mondta, hogy teljesen elveszett számára az a nap, amelyen legalább egy órát nem töltethetett csendes, bensőséges társalgásban Istennel.³²

Szentmiséjét még betegségében is mindennap pontosan elvégezte. Mikor pedig betegsége már annyira legyöngítette, hogy a misézéshez nem lett volna ereje, mindennap szentmisét hallgatott a házikápolnájában s ilyenkor meg is áldozott.³³ Életének utolsó néhány hónapjában szinte állandó halálveszelelemben volt, de ez nem zavarta meg jámbor lelkének nyugalját, hanem inkább arra készítette, hogy többször töredelmesen meggyőnjön és megerősítse magát a haldoklók szentségével, hogy így bármikor nyugodtan indul-

32. Kopácsy József: i.m. 9 l

33. Romanus a S.Venantio: i.m.34.l.

hasson neki a nagy utnak.³⁴

Buzgóságának egyik kedves megnyilvánulása volt a Szüzanya iránt érzett gyermeki ragaszkodása.³⁵ Az ő pártfogását kérte életének minden nehezebb ügyében, és Szüz Mária nem is hagyta el soha gyermekét, aki egyik ünnepén, Sarlós Boldogasszony napján született. Kigyógyította súlyos betegségéből és hosszú élettel áldotta meg.³⁶

Nem elégedett meg azzal, hogy ő szereti a Szüzanyát, hanem azt akarta, hogy mindenki szeresse őt és ezért minden eszközt megragadott, amellyel a Mária-kultuszt előmozdithatta. Így például amikor a röjtöki katolikusok engedélyt kértek tőle arra, hogy Szüz Mária szobrát, amely azelőtt a ferencesek vimpáci templomában volt, és amelyhez a néphagyomány szerint több csoda is fűződik,

- - - - -
³⁴. Fragmentum orationis latinae Michaelis Paintner in exequiis Josephi Vilt Episcopi Jaurinensis.

templomukban elhelyezve köztisztelőnek te-
hessék ki, örömmel adja meg az engedélyt.
Válaszában gondos szeretettel magyarázza
meg, hogyan állítsák fel a szobrot és azt az
oltárt, amelyen állni fog kiváltságolt ol-
tárrá teszi meg.³⁷

Ha ilyen lelki tulajdonságok mel-
lett egyházas, felfogásu, azt mindenki ter-
mészetesnek tartja. Egyszerű, alázatos, mély
hitével nem fért volna össze az Egyház tani-
tásainak elferdítése. Tiszta volt a hite és
éber figyelemmel vigyázott arra, hogy a rá-
bizott nyáj hite is tiszta maradjon. Papjai-
tól kérlelhetetlenül megkövetelte, hogy a
hitoktatást gondosan végezzék, és ha vala-
melyik közülük még sem engedelmeskedett, azt

- - - - -
35. Egy kis könyvecskében irta össze
elmélkedéseit, amelyek Szűz Máriára vonatkoz-
nak.

36. Jordánszky: i.m.lo.és 31.11

37. Misc.1810.szept.13.

keményen megbüntette. Az espereseknek pedig meghagyta, hogy ellenőrzésükkel szorítsák rá kerületük plébánosait a lelkiismeretes hitoktatásra.³⁸

A tiszta hitet akarta megerősíteni akkor is, amikor aranymiséje alkalmával nagy anyagi áldozattal lefordíttatta Humfred Ditton angol író művét, amely Krisztus fel-támadásából bizonyítja a katolikus hit igazságát.³⁹ A könyvet azután kiosztották a plébánosok között azzal a meghagyással, hogy aki elolvasta adja tovább. De nemcsak a győregyházmegyei papság kapott a könyvekből, hanem küldött a püspök a többi egyházmegyéknek is.⁴⁰

Példája volt a hivatása magaslatán álló papnak, mindenben alkalmazkodott a sza-

38. Int.1810.okt.30.

39. A mű címe: Veritas religionis christianae ex Resurrectione Jesu Christi demonstrativa methodo comprobata. Posonii.1811.

40. Wurzbach: Biographisches Lexikon. Wien 1887. 55-56 Theil. 203.1.

bályokhoz és soha semmi olyant nem tett, ami nem fért össze állásával. De megkövetelte ezt papjaitól is. Egy alkalommal fülébe jutott, hogy, különösen a fiatalabb papok közül többen nem viselkednek hivatásukhoz méltóan. Azonnal irt az espereseknek és felszólította őket, hogy ezeket a magukról megfélelkezett papokat feddjék meg először négy szemközt, ha ez nem használna, késedelem nélkül jelentse nekik. Hogy pedig az ilyen kilengések minél könnyebben elkerülhetők legyenek, újra körözte a pápának a papság kegyelméről 1806. dec.10-én kiadott körlevelét.⁴¹ Aki nem javult meg, azt szigoruan megbüntette. Szalay József ráhaszentmihályi káplánnak például saját költségén 14 napos lelki-gyakorlatra kellett visszavonulni a győri kármeliták kolostorába, mert ismételt fel-

- - - - -

41. Miss. 1811. jul. 30.

szólításra sem szakította meg egy gyanus nővel való ismeretségét. Hogy a büntetés súlyosabb legyen, pénteken és szombaton kenyéren és vizen kellett bőjtölnie.⁴²

A lelkek üdve lebegett állandóan szeme előtt, ezért küzdött az apostolok lelkesedésével. Ez a magasztos cél sokszorozta meg gyenge testi erejét, ez tartotta ébren benne a munkakedvet még késő öregségében is. Komoly, lelkiismeretes tanulással készült apostoli hivatására. Attól a perctől fogva pedig, amelyben Barkóczy primás rendelkezésével a kezében elhagyta a Pázmáneum falait, minden idejét és erejét a lelkipásztorkodásra fordította. Mint káplánt, mint plébánost, mint esperest, érseki helytartót vagy püspököt ugyanaz az apostoli lelkesedés és lelkiismeretesség jellemzi. Szere -

- - - - -

tete egyformán kiterjedt a szegényekre, gazdagokra, egészségesekre és betegekre, tudatlanokra és előkelőkre.

Tüdővérzést kapott a szószéken, abba kellett hagynia a neki oly kedves lelkipásztorkodást és vissza kellett vonulnia Gácsra, hogy mint nevelő nyugalmasabb életet élhessen. De, amint már említettük, itt is megtalálta a módját annak, hogy elsődleges hivatásának éljen. A vár ura háromszáz jobbágyot telepített a vár tövébe és ezeknek lelkipondozását vállalta magára.

1806-ban foglalta csak el a győri püspökséget és már 1807-ben megkezdí a "pater-na visitatio"-ot. Amint egyik esperesének írja az a szándéka, hogy megismerve egyházmegyéjének minden plébániáját és plébánosát közelebbi érintkezésbe jusson mindazokkal,

akikre a nyáj legeltetése van bízva. 43

Meglátogatja minden plébánosát és a látogatással kapcsolatban kiszolgáltatja mindjárt a bérálás szentségét is. Érkezését mindig jóelőre bejelenti, hogy a plébánosnak elegendő ideje legyen a bérálandók előkészítésére. A látogatás négy évig tarott, de ezen nem csodálkozhatunk, ha tekintetbe vesszük, hogy az idős püspök csak a tavaszi és nyári hónapokat használta fel erre a célra, amikor mégis könnyebb volt utazni.

Alig fejezte be 1810-ben a paterna visitatiót, máris megkezdte az előkészületeket a "canonica visitatio"-hoz. A káptalantól elkérte az előző visitatio anyagát, hogy saját tapasztalatait azokkal összehasonlítva világosabban láthassa, milyen

- - - - -

43. Miss. 1807. máj. 24.

44. Csornán 1807. jun. 10-én volt.

/Miss. 1807. máj. 24./ 1807 pünkösdjén Győrött
bérál. /Miss. 1807. ápr. 20./ A kisbéri kerületben
1812. augusztusában látogat és bérál.
/Miss. 1812. aug. 10./

intézkedések váltak azóta szükségesekké.⁴⁵
Tervét azonban már nem valósíthatta meg, mert
időközben meghalt.

Minden idejét lefoglalta ugyyszólván
az Egyházmegye ügyeinek intézése, amelyet
személyesen végzett. Az összes iratokat u-
gyanis, amelyek a püspöki hivatalból kimen-
tek, előbb fogalmazványban készítették el,
azt ő átnézte, kijavította vagy megjegyzé-
sekkel látta el. De azokon az iratokon is,
amelyek hozzá érkeztek, megtaláljuk kezének
nyomát. Rögtön megjegyzésekkel és rövid utasi-
tásokkal látta el azokat. Akkor sem engedi
ki kezéből az ügyek intézését, amikor Győr-
től távol pihen. Megkívánja, hogy helyettese
mindenről pontosan beszámoljon és kövesse
utasításait.

Nagy elfoglaltsága ellenére is tud
azonban időt szakítani magának arra, hogy

- - - - -

45. Miss. 1810. aug. 28.

lelki hatalmát gyakorolja. Ünnepeélyes szentmiséket mond, papokat szentel, predikál és végzi azokat a szertartásokat, amelyekhez csak püspöknek van joga. 1809. ápr.30-án főpapi misét mond, majd utána megáldja a nemesi felkelők zászlóját.⁴⁶ Az ostrom előtt ő vezeti azt a könyörgő körmenetet, amelyet Szűz Mária csodatévő képével tartottak.⁴⁷ A husvéti szertartásokat mindig ő végzi s ezt még betegsége alatt sem hagyta el. 1812. május 24-én Tatára megy, hogy az ottani plébánost személyesen benedikálja apáttá.⁴⁸

Apostoli jellemvonás Viltben igénytelensége is. Távol állott tőle minden anyagiasság. Magára ugarszólván semmit sem költött, csak hogy minél több jót gyakorolhasson. Áldozatkésztségét minden beszédnél

46. Szabady Béla: i.m.326.1.

47. U.o.

48. Miss. 1812.máj.6.

világosabban fejezi ki az a tény, hogy életében több mint 90.000 forintot fordított jótékonykodásra és ebből az összegből csaknem 70.000 forint esik győri püspöksége idejére.⁴⁹ Ezt mind magától vonta el, mert adakozása sohasem történt az egyházmegye kárára. Csak egy-két érdekesebb adatot ragadunk ki a sok közül. 16.000 forintot adott összesen a nagyszombati, pozsonyi, győri és soproni orsolyitáknak, a pozsonyi "Mi Asszonyunk" apácáknak pedig 4000 forintot. A lévai piarista gimnázium alapítványát 1000 forinttal gyarapította. A Ludovika Akadémia felállításához 3000 forinttal járult hozzá.⁵⁰ A nagyszombati orsolyitáknál 4000 forintos alapítványt tett a rokonságából kikerülő lányok nevelésére.⁵¹ Sokat köszönhettek jószívének a győri kár-

- - - - -

49. Romanus a S.Venantio. i.m.36-37.

50. U.o.

51.Int. 1806. szept. 30.

meliták, akiket buzával, árpával, fával, vagy más, természetben adott alamizsnával támogatott, amint erről a kolostor évkönyvének adatai tanuskodnak. Utolsó akarata is a szegénység szelleméről tesz tanuságot. Hagyatékának szétosztását teljesen a törvényekre bizza.

Egyházmegyéjét az atya szeretetével szerette. Szívén viselte papjainak ügyét, mert hiszen az ő kezükben volt lévélve a lelkek üdvének sorsa, mert jólük függött nagyon sok tekintetben, vajjon meg tudja-e valósítani azokat a célokat, amelyeket mint püspök maga elé tűzött.

Elvárta, hogy a lelkipásztorok mindenben pontosan teljesítsék kötelességüket, s hogy ezt minél könnyebben megtehessék, ő maga sietett elhárítani az akadályokat. Tudta jól, hogy az anyagi gondok

még a legeszményibb lelki papnál is lehetlenné tehetik az eredményes munkát, ezért elsősorban anyagilag akarta függetleníteni a plébánosokat. Ezt a célt szolgálta a "Fundus Dioecesanus", amelyet 6000 forintos tőkével alapított meg és amelynek kamataiból kiegészítették a szegényebb plébánosok jövedelmét.⁵²

Egy másik alapítványával az esperesek helyzetén akart javítani, akik addig semmiféle díjat sem kaptak hivatalos ténykedéseikért. 20.000 forintos alapítványt létesített tehát, hogy abból díjazzák az espereseket.⁵³

Megértő szívvvel szólítja fel 1812-ben egyházmegyéjének papságát, hogy önkéntes adományaikkal támogassák azokat a társaikat, akiket az elmúlt évi jégverés su-

- - - - -

52. Kollányi Ferenc: Esztergomi kanonokok. Esztergom. 1900. 391.l.

53. Wurzbach: i.m.204.l.

lyosan megkárosított.⁵⁴

10.000 forintot fordított a templomok felszerelésére, 1812-ben pedig minden templomát egy teljes ornátussal ajándékozta meg.⁵⁵

Az esperesek panaszkodtak, hogy nagyon sok az írásbeli dolguk és emiatt kénytelenek más, sokszor fontosabb ügyeket elhanyagolni. A püspök méltányolja az esperesek panaszát és erősen lecsökkenti az írásbeli jelentések számát, amelyeket a kerületi espereseknek kellett a püspökhöz beküldeni.⁵⁶

Ha papjai mégsem viselkedtek úgy, mint ahogy szeretne volna, nem riadt vissza a fenyegetéstől sem. Both Antalt, aki legutoljára Szabadhegyen volt plébános, az elaggott papok házába záratta, mert hivata-

- - - - -

54. Miss. 1812. okt. 18

55. Romanus a S.Venantio:i.m.33 és

37. 11.

56. Miss. 1806.dec.10.

lában súlyos mulasztásokat követett el.⁵⁷ Megfeddi a komárommegyei plébánosokat, mert közülük többen a megengedettnél magasabb stóla díjat szednek.⁵⁸ Hivatali mulasztás miatt fenytette meg Krismanich András gyíróti plébánost is, mert megengedte, hogy plébániája területén egy idegen pap engedély nélkül működjön.⁵⁹ Papjairól mindig tudott mindent, mert a kerületi esperesektől pontosan megkivánta a jelentéseket.

Nagy gondja volt mindig a papnevelésre.⁶⁰ Két évvel azután, hogy elfoglalta a püspöki széket, maga dolgozta ki egészen részletesen a növendékek napirendjét.⁶¹ Az öreges aprólékossággal és nagy szeretettel kidolgozott tervezet csak újabb bizonyítéka

57. Int.1807. márc.12.

58. Miss. 1811. aug. 2.

59. Int. 1811. márc. 12.

60. Az ő érdeme, hogy Ferenc császár a bécsi Pazmaneum épületét visszaadta eredeti rendeltetésének./Carolus Rimely: Historia Collegii Pazmaniani.Viennae,1865.217-18.pp/
61.Miss.1808.nov.1.

atyai gondosságának. Elsőrendű teológiai tanárokat alkalmazott, akiknek munkáját, még anyagi áldozatokkal is igyekezett eredményessé tenni. Sok nehézséget okozott ugyanis, hogy az a 200 forint, amelyet a helytartótanács egy növendék eltartására kiutalt, kevés volt. A hiányt a püspök a magából pótolta, mert nem akarta, hogy a nevelés emiatt zavart szenvedjen. 1809-ben írja, hogy az elmúlt három év alatt a fán és boron kívül összesen 15.000 forinttal segített a szemináriumot.⁶² Erős, egészséges papokat akart nevelni a fiatal nemzedékből, akik nem roskadnak majd össze nehéz hivatásuk terhe alatt. Ismételten kérte tehát a királyt, hogy tegye lehetővé a szeminárium épületének kibővítését és adjon kertet a kispapoknak, hogy a szeminárium szűk udvara

- - - - -

helyett ott szivhassák tele tüdejüket friss levegővel. Felhivja a király figyelmét az eltörölt ferencesek győri kolostorára és kertjére és kéri őt, hogy engedje át ezeket a szemináriumnak.⁶³

Egyik méltatója így jellemezte Viltet, mint főpásztort: "Nyájának üdvössége vezérelé hivatalának teljesítésében minden lépését, nyáját legelteté, nem magát; nyájának javáért püspök, maga hasznáért csak keresztény vala."⁶⁴ Ennél tömörebben mi sem fejezhetnénk ki azt a nagy szeretetet, amellyel hiveihez ragaszkodott. Tanujelét adta ennek a ragaszkodásnak akkor, amikor nem hagyta el őket a veszedelemben, hanem velük együtt viselte az ostrom minden kellemetlenségét, amelyet az idős, betegségtől legyengített teste fokozottabb mér -

63. Miss. 1812. jul. 17.

64. Kopácsy József: i.m.11. 1.

tékben érzett. Szeretetét bizonyítja az is, hogy bejárta egész egyházmegyéjét, meglátogatta még a legkisebb falut is, meghallgatta a panaszokat és amennyire tőle tellett igyekezett azokat orvosolni. Sokáig tartana, míg el tudnók sorolni azt a sok falut, ahol az ő közbenjárására épült fel a templom, vagy azokat a helyeket, ahol az ő megértő szíve tette lehetővé, hogy a régóta üresen álló templomban újra megszólaljon az Isten igéjét hirdető pap.⁶⁵ Sok gondot okozott neki, hogy a paphiány miatt nem tölthetett be minden lelkipásztori hivatalt, de hogy a helyzet ebből a szempontból nem romlott, hanem inkább javult, az az ő érdeme. Segítette a betegeket, nyomorultakat,⁶⁶ támogatta a szegényeket.

65. Az idevágó adatokat majd később hozzuk.

66. Engedélyt kért a királytól, hogy Révfaluban és Szanyban szegényházat alapíthasson. Paintner Mihály: Trauerrede auf den Joseph von Vilt. Raab. 9.1.

gényeket és megvédte hiveit minden jogtalansággal szemben, amint ezt a védenyiek esete is bizonyítja. A védenyi katolikusok ugyan- is panaszkodtak a püspöknek, hogy plébánosuk, Hoszik Ferenc tulzott mértékben kényszeríti őket a plébánosnak járó robot teljesítésére ő azonban nem tölti be hivatalát úgy, amint kellene. A püspök, megvizsgálva az ügyet, a védenyieket vette védelmébe javulásra intve a plébánost.⁶⁷ Megkívánta azonban, hogy a hivek is adják meg a papnak az őt megillető tiszteletet és engedelmeskedjenek neki mindabban, ami a hitéletre vonatkozik. Nem nyugodott addig, míg az okaiak, akik plébánosukat igazságtalanul megbántották, elégtételt nem adtak papjuknak.

Figyelemmel kísérte hiveinek lelkiéletét, örült a buzgóság megnyilvánulásai-

- - - - -

nak, de még a világi hatalom segítségét is igénybe vette, ha a maga erejével nem tudott kiirtani egy-egy rossz szokást vagy hibát.

A nyéki plébános elpanaszolta, hogy a községében lakó bányászok december 4.-én tehát tiltott időben zajos mulatságot tartanak és ezzel nemcsak maguknak okoznak lelki kárt, hanem a község lakóit is megbotránkoztatják. Ő már mindent elkövetett, hogy a bányászokat jobb belátásra bírja, de fáradozása nem járt eredménnyel. Vilt nem törődve azzal, hogy a bányászok egy kiváltságra hivatkoznak, amelyet állítólag még Albert királytól kaptak, az Eszterházy herceg jószágkormányzójához fordult segítségért, aki azután orvosolta is a bajt.^{68.}

- - - - -
68. Misc. 1806. dec. 14.

A rábizott lelkekből nem engedett egyet sem elveszni. Plébánosait többször is figyelmeztette, hogy ügyeljenek arra, vajjon megtartják-e a hivek azt a törvényt, amely szabályozza a vegyesházasságból született gyermekek vallását. Ha pedig azt hallotta, hogy valakit a törvény ellenére protestánsnak kereszteltek, vagy nem részesítik katolikus nevelésben azt, akit katolikusnak kereszteltek, mindent megtett, hogy a törvénynek érvényt szerezzen.

Vilt azonban nemcsak jó pap, apostoli lelkületű főpásztor volt, hanem jó hazafi is. Olyan időben állította a király kegye a győri egyházmegye élére, amikor nagyon sok alkalom kínálkozott a hazaszeretet kimutatására. A püspök meg is tette a kötelességét. Amikor a király felszólította a papságot, hogy felesleges egyháziszerek felajánlásával

könnyítsen a háborútól sújtott ország nyomasztó helyzetén, Vilt maga mutatott jópéldát, pedig a francia megszállás amugy is sok kárt okozott birtokain. A háboru kritikus időszakában maga állította össze azokat az imádságokat, amelyekkel az egész egyházmegye területén a magyar fegyverek győzelméért esedeztek az Egek Urához.⁶⁹

Kivette részét a politikai életből is. Ott találjuk őt az 1808.-i országgyűlésen, amint kitűnik a törvények záradékából, ahol a prelátusok között szerepel. Jelen volt Ludovika királyné poszonyi koronázásán is.

Szerette a magyar nyelvet és örömmel segített mást is annak megtanulásában. Jordánszkyval, a későbbi pozsonyi kanonokkal, aki neki köszönhette, hogy felvették az esztergomi szemináriumba, állandóan magyarul

69. 22 felkelő harcolt az ő költségén a magyar seregben.

levelezett. Jordánszky maga mondja, hogy csak így tudta elsajátítani a magyar nyelvet anynyira, hogy később magyaroknak lehetett a lelkipásztora, magyar prédikációkat adhattott ki és lefordíthatta a törvényeket magyar nyelvre.⁷⁰

Dolgozatunkban szeretnénk megvilágítani az állami mindenhatóság szerepét az egyházmegye kormányzatában. Nehéz helyzete volt Viltnek ebből a szempontból, de elmondhatjuk, hogy mindig megtalálta a helyes utat, mindig össze tudta egyeztetni az állam és az Egyház érdekeit a nélkül, hogy a világi hatalom képviselőivel összeütközésbe került volna. Hűségesen továbbította a helytartótanács rendeleteit, amelyek a király akaratának voltak megnyilvánulásai, s gondja volt arra is, hogy azok teljességbe menjenek. A helytartótanács azonban nem ismerhet-

- - - - -

te egész pontosan az egyházmegye különleges viszonyait, és így előfordulhatott az az eset, hogy egyes rendeleteket csak nagy nehézségek árán lehetett volna végrehajtani, mint például a stóla-megváltást vagy a szeminárium tanulmányi rendjének reformját.

Vilt ilyenkor szerény hangon ismertette az akadályokat és kérte a helytartótanácsot, hogy ne sűrösse a rendelet végrehajtását.

A király mindig meg volt elégedve működésével. Ezt mutatja gyors emelkedése az egyházi hivatalokban, de mutatja az a körülmény is, hogy érdemeinek elismerésül hugának két gyermekét Pann Józsefet és Antalt a nemesek közé emelte.⁷¹

Vilt, aki a természetes és természetfeletti eszközök öntudatos felhasználásával igyekezett megfelelni nehéz feladatá-

- - - - -

71. Jordánszky: i.m.27.1.

nak igazi példaképe volt a katolikus Főpásztornak. Ha végig lapozzuk a korabeli és későbbi egyházi írók könyveit azt látjuk, hogy ezt a célját el is érte; mindenütt a szeretet és elismerés hangján emlékeznek meg rövid ideig tartó püspöki működéséről. ⁷²

72. Miss. 1808. ápr.22.

Az 1802-1804 tartó széktüresedés alatt Scharlach Károly pankotai apát és győri éneklő kanonok kormányozta az egyházmegyét. Az ő működése is elismerést érdemel minden szempontból. Vilt kinevezésekor Ferenc király a szerbiai választott püspöki címmel jutalmazta meg munkásságát, halála után pedig Vilt így jellemezte őt: "Vixit non sibi, sed almae Diecesi."

II.

A PÜSPÖK MUNKATÁRSAI.

Az Egyház életében mindig nagyon fontos szerep jutott a lelkipásztorkodó papságnak. Ennek bizonyítékai történelmünk azon korszakai is, amikor éppen a paphiány okozott nagy károkat a hivek lelkiéletében. Hiába áll ugyanis az egyházmegye élén a legkiválóbb főpásztor, hiába tűz ki maga elé mégoly nemes célokat, ha nincs elegendő papja, akik az ő indításait átvéve vele mindenben együttműködnek, minden fáradozása eredménytelen marad. Erről a papságról akarunk mi most beszélni, ennek a papságnak

életét szeretnők megvilágítani, rámutatva természetesen mindenütt az államhatalom hivatalos szerveinek szerepére.

A papnál elengedhetetlenül szűk -
séges, hogy saját életével mutasson jópéldát,
hogy elsősorban maga valósítsa meg azokat az
elveket, amelyek szerint irányítani akarja a
reábizottak életét. Ebből a szempontból kell
tehát legelőször is megvizsgálnunk az egyház-
megye papjait.

A XIX. század elején működő papság
még jórészt II. József szemináriumában nevel-
kedett. Ez magyarázza meg azokat a szörványo-
san előforduló hibákat, amelyekre adataink van-
nak. Találunk tehát fogyatékokokat a papság
életében, de ezek nem olyanok, hogy belőlük ál-
talanosan elmarasztaló ítéletet kellene mon-
danunk a lelkipásztorkodó papságról.

Amint már említettük Vilt, de a

széküresedés idején Scharlach is, egyik legfontosabb kötelességévé tették az espereseknek a papság ellenőrzését. Az ő jelentéseikből tudjuk meg a következőket.

A tatai esperesi kerületben gyakran megteszik a plébánosok azt, hogy vasár és ünnepnapokon elmennek a szomszédos plébánosokhoz névnapokra a nélkül azonban, hogy gondoskodnának helyettesről. A nép így szentmise és szentbeszéd nélkül marad. Aratás és szüret idején pedig heteken keresztül elhanyagolják az igehirdetést.¹

Egy másik helyen azt olvassuk egy plébánosról, hogy hiveivel nagyon durván bánt, a gyónásban nagyon szigorú volt hozzájuk, és a megengedettnél nagyobb stóladíjat szedett tőlük. Állandóan ivott és már a reggeli hitoktatáson ittasan jelent meg. Egyháziass felfogás szempontjából sem volt kifogástalan, mert a

szerzetes rendekről, a zarándoklatokról, a szenteséges körmenetekről és a Boldogságos Szűz kisboldogasszonyi csodaképéről oly botránnyosan nyilatkozott, hogy a hivek azon nem nagyon épülhettek.²

Előfordultak veszekedések is. Az alsó-rámóci és középpulyai plébánosok valami miatt megharagudtak egymásra és a rágalmak egész selegét terjesztették egymásról. A helyzet annyira elmérgesedett, hogy az esperes erélyes fellépésére volt szükség a két magáról megfélekezett pap lecsendesítéséhez.³ Találtunk adatot arra is, hogy egyik másik pap vétett a papi tisztaság ellen és ily módon botránkoztatta meg a hiveket.⁴

Az egyházmegye vezetőit nem le -

-
1. Misc. 1802. dec. 11.
 2. Misc. 1812. júl. 2.
 3. Misc. 1810. szept. 5.
 4. Misc. 1811. márc. 25.

het ezekért a hibákért mulasztással vádolni, mert mind a helynök, mind a püspök mintaképei voltak az igazi papnak és mindent elkövettek, hogy a lelkipásztorkodó papság lelkiéletét bensőségesse tegyék.

Megkivánták, hogy a papok időnkint lelkiyakorlatra vonuljanak vissza valame - lyik kolostorba vagy papnevelőbe, és annak csendes magányában erősítsék meg lelküket a további munkára. Az elvégzett lelkiyakorlatról szóló bizonyítványt aztán el kellett juttatni az illetékes egyházi hatóságokhoz.⁵ Jó könyveket osztottak szét a plébánosok között, hogy azok olvasásával ápolják magukban az egyházas

- - - - -

5. Szabó József tótkereszturi pap lelkiyakorlatot végzett a győri szemináriumban. Megtaláltuk az elmélkedéseket is, amelyek így következtek egymásután. I. De fine hominis Ecclesiastici ad quem conditus est. II. De gravitate peccati mortalis. III. De morte. IV. De iudicio, quod Ecclesiastici post mortem subire cogentur. V. De inferno. VI. De filio prodigo. Misc. 1811. ápr. 29.

szellemet.⁶ Intették, fenytették azokat, akik
rászolgáltak, ha pedig ezzel nem értek el ered-
ményt, akkor a hibájában makacsul megmaradó pa-
pot állásától felfüggesztve az elaggott papok
házába zárták, ahonnan azután nem bocsájtották
ki addig, míg meg nem győződtek gyökeres javu-
lásáról.

A helytartótanács előtt szintén is-
meretesek voltak ezek a hibák, mert hiszen
az összes fegyelmi ítéleteket hozzá terjesz-
tették fel jóváhagyás végett. Éppen ezért segítő

6. 1804-ben Fuchs Ferenc egri érsek
több példányban megküldte Tóbiás történetét, a
Methodus rectae gubernandi Parochiam-ot és
Becher Kelemen Teológiai értekezéseit, hogy
azokat a papok között szétosszák. Ugyanebben
az évben Kollonics László kalocsai érsek is
több példányt küldött a "Memorialia vitae sa-
cerdotalis" című művéből. A helynök köszönő le-
velében megírja, hogy a papok nagy örömmel fo-
gadták a könyveket és mindenki azon volt, hogy
szerezzen magának belőle. Miss. 1804. jul. 9.

kezét nyújtott az egyháziaknak a papság fegyel-
mének fenntartásában és maga is gondoskodott
arról, hogy a hivatásuknak meg nem felelő papok
ne folytathassanak lelkipásztori munkát. A hely-
tartótanács felszólítására fosztotta meg
Scharlach Szalai Bálint volt pálos rendi szer-
zetest círáki javadalmaitól, mert különböző
erkölcsi fogyatékokosságai alkalmatlanná tették
a lelkek vezetésére. A büntetést, amellyel ezt
a papot sújtották, jóváhagyta és köteleességévé
tette a helynöknek, hogy gondoskodják a baj or-
voslásáról, ha még ezután sem javulna meg a
felfüggesztett pap.⁷

Hogy nem volt egészen közömbös a
helytartótanács előtt a papság fegyelme, mutat-
ja az is, hogy kifogásolta azt a módot, amelyet
a feloszlátott szerzetesrendek tagjai a folya-
modványok benyújtásánál követtek. Ezek az ex-

- - - - -

szerzetesek rendszeren valamely egyházmegye kötelékében lelkipásztorkodtak, megkivánta tehát tőlük is a helytartótanács, hogy úgy mint a többi papok, ne a saját nevükben adják be a folyamodványt, hanem az előljárók útján, hogy azok előzőleg felülvizsgálhassák azt.⁸

Jóval fontosabb volt azonban a kormány szempontjából, hogy a pap, aki százakat és százakat irányít, politikai szempontból teljesen kifogástalan legyen. Ezért, talán éppen a Martinovics-féle összeesküvés tapasztalatainak okulva, szigorúan megkövetelték, hogy papot addig ne szenteljenek fel, szerzetest addig ne bocsássanak ünnepélyes fogadalomra, míg esküvel meg nem igéri és írásos nyilatkozatot nem ad arról, hogy soha olyan egyesületbe nem lép be, amelynek szelleme nem egyeztethető össze az uralkodó érdekeivel, vagy amelyik

- - - - -

egyenesen az állami rend felforgatását tűzné ki céljául. A püspök ezeket a nyilatkozatokat összegyűjtötte és évről-évre beküldte a helytartótanácsnak.⁹ A tulzottan óvatos Ferenc király ezzel azt akarta elérni, hogy az országban működő papság egészen megbízható legyen, hogy olyan papok gondozzák a népet, akiknek támadásától sohasem kell félnie és akiknek segítségére mindig számíthat.

Állami érdekek vezették az uralkodót akkor is, amikor a főkegyuri jog tulságos hangsúlyozásával annyira magához ragadta a főpapi székek betöltését, hogy ezzel sokszor durván megsértette a római szentszék jogait.

- - - - -

9. Az 1803. évben a következők adtak ilyen nyilatkozatot: Fabiankovits Ferenc, Prikorovits Mátyás, Schwaighoffer József, Tóth Ferenc, Frank Károly, Horváth József, Teschmayer József, Dajkovits József, Lakner István, Tetsits Ferenc, Palocsay József, Szücs Antal, és három piarista: Kiss Bernát, Moró Mihály, Tamássy József. Int. 1803. nov. 20.

Érsekeket, püspököket, apátokat, kanonokokat nevezett ki teljesen önhatalmúlag, Rómának csak az utólagos megerősítés jogát hagyva meg. Hiába tiltakozott a jogsértés ellen Róma, hiába emelte fel szavát Severoli, az akkori bécsi nuncius, az egyébként buzgó Ferenc királyt nem lehetett jobb belátásra bírni. Makacosságának célja az volt, hogy a mindenható állam akadály nélkül nyulhasson bele az Egyház ügyeinek intézésébe. A legfontosabb szempont természetesen a vezető egyházi személyek kiválasztásánál a politikai megbízhatóság volt.

Az apáti, kanonoki székek és a prépostságok megüresedését azonnal be kellett jelenteni a helytartótanácsnak, amely a betöltés módját a következőképpen szabályozta. Az üresedést az egész egyházmegye területén ki kellett hirdetni, megfelelő időt engedve arra hogy a hír mindenhová eljusson. A kérvényeket

a püspökséghez kellett benyújtani, ahonnan ezeket a megkívánt információkkal együtt továbbították a helytartótanácshoz. A püspöknek joga volt a folyamodók közül hármat jelölni, de első helyre sohasem jelölhetett többet egynél. A kinevezés jogát azonban a király magának tartotta fenn és a helytartótanács útján közölte a püspökkel, illetőleg a helynökkel elhatározását.

Érdekés megfigyelnünk, hogy az állam ugyanakkor, amikor az Egyház jogait jóformán semmibe sem vette, milyen éber figyelemmel ügyelt arra, hogy a meghagyott jogokat senki meg ne sértse. A király adományozta a címzetes apátságokat és prépostságokat is és annyira szigorúan vették a dolgot, hogy senkit sem áldhattak meg a kinevezettek közül addig, amíg a királyi kamara az illetőt be nem vezette hivatalába. Szinte meglepetésként hat, amikor ugyanebben a rendeletben megdorgálják azokat a

cimzetes apátokat és prépostokat, akik megelégedve a királyi kinevezéssel nem jelentkeztek azon egyházmegye főpásztoránál, amelynek területén apátságuk, vagy prépostságuk feküdt. A jövőre vonatkozólag pedig a jelentkezést szigorúan megkövetelték.^{11.}

A papságnak a világi hatalomtól való erős függése sok szempontból állami tisztviselőkké tette az Egyház szolgálait is. A plébániákra épen úgy befutottak a királyi rendelet, mint a többi állami hivatalokba. A plébánosok pedig kötelesek voltak azokat tudomásul venni és mindenben pontosan megtartani.

Az állam figyelemmel kísérte a lelkipásztorkodó papság működését, ellenőrzése kiterjedt a papi működés minden ágára, és épen úgy megkívánta a pontos kötelességteljesítést,

- - - - -

10. Int. 1804. mérc. 27.

11. Int. 1808. máj. 15.

mint az állami hivatalnokoktól. Nem tett különbséget szoros értelemben vett lelki munka és hivatali munka közt, sőt éppen azzal ellensúlyozta, ha nem is teljesen, az Egyházzal szemben elkövetett sérelmeket, hogy a papokat rászorította elsőrendű feladatuk lelkiismeretes teljesítésére. A szentbeszédnek nagy léleknevelő erejét felismerve sohasem engedte, hogy a plébános hosszabb ideig elhanyagolja az igehirdetést. Az istentiszteletek ellenőrzését éppen úgy kötelességének tartotta, mint a szent ténykedéseknél használatos szertartáskönyvek felülvizsgálását. A helytartótanács évről évre bekérte az alapítványi misék jegyzékét, és ha azt tapasztalta, hogy valamelyik plébános nem mondta el a kötelező szentmiséket, az egyházmegyei előljárók útján szólította fel a hanyag papot mulasztásának pótlására. Erre példa az öttevényi helyi-
káplán esete is, aki szintén hátrálékban volt

az alapítványi misékkal. Pótolnia kellett az elhagyottakat és, hogy ezentúl ne követhessen el hasonló hanyagságot, minden évben bizonyítványt kellett kiállítania annak igazolására, hogy az összes alapítványi miséit elmondta.^{12.} De nemcsak az öttevényi helyikáplánnal szemben volt ilyen szigorú a helytartótanács, hasonló sors érte a többi hanyagokat is. 1803-ban megküldte az általános helynöknek azon alapítványi misék jegyzékét, amelyekkel a répceszemerei, lajtaszentmiklési és horvátkimlei plébánosok hátrálékban voltak, és felszólították Scharlachot, hogy mondassa el ezeket az elmaradt miséket öt év alatt vagy az említett plébánosokkal, vagy pedig, ha esetleg közülük valamelyik már meghalt volna, akármilyen más pappal. A jegyzéket azután a szentmisét bemutató a papok aláírásával vissza kellett küldeni.

- - - - -

12. Int. 1803. okt. 18.

deni a helytart^otanácsnak, hogy így ellenőrizhessék a parancs teljesítését.^{13.}

Még jobban bizonyítja az állami mindenhatóság érvényesülését a templomban az a tény, hogy istentiszteleteket irt elő. A " Te Deum" ujjongó dallamának vagy pedig az alázatos könyörgés hangjainak kellett felcsendülni a templomban a szerint, amint az államot örömkö, vagy csapások érték.

1804-ben, amikor Ferenc felvette az ausztriai császári címet, az ország minden templomában ünnepélyes hálaadást tartottak, amely előtt a papok a szószékről méltatták az esemény jelentőségét.^{14.}

A legtöbb istentiszteletet előíró rendelet a francia háborúval kapcsolatos, amely alatt az állam is fokozottabb mérték-

- - - - -

13. Int. 1803. jun.27.

14. Miss.1804.szept.5.

ben érezte a Mindenható segítségének szükségét.

1805-ben a helytartótanács fel-
szólítására meghagyja az általános helynök az
összes plébánosoknak, hogy a háboru sikeres ki-
meneteléért a vásár és ünnepnapok szentmisék u-
tán mondjanak el öt Miatánykot és öt Üdvözlé-
gyet kitett Oltáriszentség előtt, végén adjanak
az Oltáriszentséggel áldást. Hétköznapokon is el-
kellett mondani ezeket az imádságokat, de már
nem olyan ünnepélyes keretek között mint vásár-
és ünnepnapokon. Ugyanebben a rendeletben teszi
kötelezővé Scharlach a "Tempore belli" könyör-
gés elmondását minden egyes szentmisében.^{15.}

Az 1805-i pozsonyi béke után, amikor
egy időre megszakadt a franciák elleni háboru,
az állam minden templomban " Te Deum "- ot monda-
tott.^{16.} A béke azonban nem tartott sokáig és

- - - - -

15. Miss. 1805. nov. 2.

16. Int. 1806. jan. 21.

1809-ben újra megkezdődtek a véres küzdelmek. A templomok ismét megteltek könyörgő emberekkel, akik buzgó szívvvel imádkoztak a magyar fegyverek sikeréért és azért, hogy a sok szenvedésnek egyszer már igazán vége legyen. Oha -
juk azonban valójában csak 1813-ban teljesült, amikor Lipcsénél legyőzték a franciákat, és ezzel megkezdődött Napoleon hatalmának fokozatos hanyatlása. Most már sokkal megokoltabb volt az a hálaadás, amely az állam parancsára hangzott fel az egész ország területén.^{17.}

Már említettük, hogy az állam ér -
vényesítette hatalmát akkor is, amikor arról volt szó, hogy milyen könyveket használjanak az istentiszteleteknél. 1804-ben a helytartótanácsban kimondották, hogy a papok csak olyan mise -
könyveket, breviáriumokat, antifonálékat és ko -

- - - - -

17. Int. 1813. okt.31.

rális könyveket használhattak, amelyek Velencében készültek, máshonnan tehát nem szabad ilyen könyveket behozni.¹⁸ Ferenc császárnak a pozsonyi békében le kellett mondania Velencéről, és ez az oka annak, hogy alig két év múlva egyenesen megtiltja a velencei szertartáskönyvek behozatalát. A rendelet hangsúlyozza, hogy csakis olyan könyveket használjanak a papok, amelyek az osztrák császár tartományaiban készültek, de a már behozott könyvek árusítását megengedi, nehogy anyagi kár érje a könyvkereskedőket.¹⁹

A rendeletet azonban úgy látszik, nem tartották meg mindenütt, mert a helytartótanács 1811-ben újra megtiltja a velencei liturgikus könyvek használatát és hogy tilalmának nagyobb nyomatékot adjon, felolvastatja még egyszer.

- - - - -

18. Int. 1804. márc. 27.

19. Int. 1806. jun. 10.

a király 1806-ban kiadott parancsát.^{20.}

Az állam ellenőrzése kiterjedt a nép kezén forgó ájtatossági könyvekre is. A szempont, amely szerint ezeket a könyveket megvizsgálták, az volt, vajjon megfelelnek-e annak a célnak, amelyre készültek és nem hatnak-e esetleg károsan a nép hitéletére. Ha gondos vizsgálat után úgy látták, hogy egyik vagy másik könyv nem szolgálná a hitélet elmélyítését, megtiltották annak terjesztését. Ez lett a sorsa annak az énekes könyvnek is, amelyet Pozsonyban adtak ki "Marianische Adwent Lieder" címmel. A benne található adventi énekek sem áhítat, sem pedig művészi szépség szempontjából nem ütötték meg a kívánt mértéket, ezért a helytartótanács megtiltotta a könyv használatát.²¹

Az állami gépezetbe beleillesz-

- - - - -

20. Int. 1811. jun. 8.

21. Int. 1813. dec. 4.

tett lelkipásztorkodó papságnak nagy megterhelést jelentett az a hivatali munka, amelyet mint a hivatalnok sereg egyik osztályának végeznie kellett. A munka legnagyobb részét azok a negyed- és félévi jelentések képezték, amelyek a helytartótanács sokoldalú érdeklődését voltak hivatva kielégíteni. Ezek a jelentések a legkülönbözőbb dolgokra vonatkoztak. Minden faluban élt például egy-két olyan ember, aki az államtól valamiféle segélyt kapott. A papoknak minden esetben utána kellett nézniök, hogy vajjon az, akinek a nevére a segélyt kiutalták, valóban él-e még és erről nevük aláírásával és a plébánia pecsétjével megerősített bizonyítványt kellett a helytartótanácsnak beküldeniök.²² Jelentéseket kellett készíteni a templom vagyoni állapotáról, az alapítványi tőkékről, a különböző jótékony intézményekről, az iskolákról

- - - - -

stb. Az espereseknél mindezekhez tekintélyes többletként járult, hogy kimerítő jelentésekben tartoztak beszámolni mindarról, ami kerületükben történt. Nem csodálhatjuk tehát, ha panaszkodtak a sok írásbeli munka miatt, amely megakadályozta őket abban is, hogy minden idejüket a lelkipásztorkodásnak szenteljék. A helytartótanács megértve a papok helyzetét, a püspökök közbenjárására segített is a bajon és 1806-ban a következőképpen rendezte a papok írásbeli munkáját. Megszüntette a negyedévi és félévi jelentéseket az állami nyugdíjat élvező exszerzetesekről, és ezentul csak azt kellett bejelenteni, ha valaki közülük meghalt. Hasonlóképen megszüntette az időszakai jelentéseket az alapítványokról, megkivánta azonban továbbra is az új alapítványok bejelentését. Nem kellett tovább vezetni a "Corpus Rationum Ecclesiarum"-ot sem, megmaradtak azonban az

évi beszámolók a templomok anyagi helyzetéről. A vegyesházasságokról csak akkor kellett jelentést küldeni, ha kitudódott, hogy a felek nem tartják meg az 1790-91 -i törvényt, amely szabályozta a gyermekek vallási hovatartozását. Nagy könnyítést jelentett az espereseknek, hogy ellenőrző látogatásaik után nem kellett többé pontos jelentést készíteni minden papról, hanem csak azokról, akiknél valami hibát találtak.^{23.}

Hogy az állam szemében a pap hivatalnoknak számított, bizonyítja az a tény is, hogy segítségét mindannyiszor igénybe vette, valahányszor ezáltal a közigazgatás menetét megkönnyíthette. A lunevillei béke megkötése után például, amikor az ország elégedetlen volt a béke eredményeivel, felszólították a papokat, hogy ismertessék a szószékről a béke előzményeit és azokat az előnyöket, amelyek be -

- - - - -

23. Miss. 1806. dec.10.

lőle származtak. Ragadjanak meg minden eszközt, hogy a nép hangulata a katonasággal és az állammal szemben minél kedvezőbbé válják.²⁴ A szentbeszédeket használták fel arra is, hogy a szabadságolt katonákat felszólítsák az ezredekhez való visszatérésre.²⁵

Megkivánta az állam a papoktól a polgári tisztviselők támogatását, amikor ezek hivatalos munkájuk végzésében rászorultak segítségükre.

1803-ban az 1802-i országgyűlés határozatára megkezdették a nem nemes nép összeírását. A helytartótanács felszólította a plébánosokat, hogy amennyire a körülmények engedik, legyenek szolgálatára az összeírást végző tisztviselőknek, és ha valamelyik polgár életkorát illetőleg kétség merült volna fel, engedjék meg, hogy az anyakönyvekből állapíthassák meg

- - - - -

pontosan azt.²⁶ Ugyanígy működtek közre a papok az 1804-es országos himlőoltásnál is. Előzőleg felvilágosították híveiket az oltás fontosságáról, az oltás alatt pedig felügyeltek a rendre, és arra, hogy mindenki alávesse magát az oltásnak.²⁷

A papság működésével kapcsolatban legutoljára arról akarunk szólni, amit az egyháziaknak sohasem volt szabad szemük előtt tévesztetni, és aminek megsértésével leginkább magukra vonhatták az állam neheztelését, a placetum-jogról.

II. József a királyi tetszésjog kimondásával éket akart verni a magyar katolikusok és a római pápa közé, hogy így könnyebben valósíthassa meg egyik legkedvesebb eszméjét, az államegyházat. Abból az elvből kiindulva, hogy

- - - - -

25. Int. 1804. ápr. 17.

26. Int. 1803. nov. 22.

27. Miss. 1804. júl. 9.

a fejedelem tudta nélkül semmi sem történhetik az országban, tiltotta a placetum az összes Rómából érkezett iratok nyilvánosságra hozását, mielőtt a király, illetőleg annak megbízottja, a helytartó tanács az illető iratokat jóváhagyta. A királyi tetszésjog egy másik jelentős következménye az volt, hogy a Rómához fordulást mindenféle egyházi ügyben az állam beleegyezéséhez kötötte.^{28.}

I. Ferenc király, bár az ő kormányrendszere katolikus szempontból nem örökölte II. József merevségét, összes következményeivel érvényre juttatta a királyi tetszésjogot. Nehezítette még a katolikus papság érintkezését Rómával és így támogatta az államot terveinek megvalósításában az a körülmény is, hogy VII. Pius pápát éppen ebben az időben tartotta fogva

- - - - -

28. V.ö. Perény Imre: Tíz év a magyar Egyház történetéből. Budapest, 1904. 41-44 ll.

Napoleon. Hogy a római szentszék elszigeteltsége ne okozzon súlyosabb zavarokat, VII. Pius jelentékenyen kibővítette a bécsi nuncius hatáskörét és jogot adott neki olyan felmentések megadására is, amelyek rendes körülmények közt csak a római szentszéktől nyerhetők meg.^{29.}

Megtaláljuk az államjog jóváhagyását az összes római okiratokon és a szentatyának azon kevés számú levelén, amely a sokféle akadály mellett is eljutott hozzánk. A győri püspök például 1813 - ban megkapta azokat a kivált - ságokat, amelyeket a szentszék általában megszokott adni a főpásztoroknak, de hogy ezekkel élhessen is, szüksége volt a király jóváhagyására.^{30.}

A kelénpataki ferencés lelkipásztor bucsu - engedélyt kapott Rómából. az enge-

- - - - -

29. Meszlényi A.: i.m.438-443.

30. Int. 1813. dec.3.

délyt tartalmazó okmányt elküldte az általános helynöknek jóváhagyás végett. Scharlach az iratot felterjesztette a helytartótanácsnak, mert amint ő maga írja, addig nem adhatja jóváhagyását és addig nem engedheti meg a bucsu kihirdetését, amig előbb a király jóvá nem hagyta.^{31.}

A kormányzat részéről feltűnően és többször is hangsúlyozzák, hogy csak a király engedélyével szabad Rómához fordulni felmentésekért. Így 1804-ből olvastuk a helytartótanács egy rendeletét, amelyben felszólította a papságot, hogy mielőtt felmentést kérne valamilyen ügyben a szentszéktől, vagy a Bécsben székelő pápai követtől, mindig kérje ki előzőleg a király beleegyezését.^{32.} Néhány év múlva újra követelik a papságtól a királyi tetszésjog tiszteletben tartását, mert ismételten előfordult,

31. Miss. 1805. nov. 6.

32. Int. 1804. ápr. 10.

hogy egyháziak annak megsértésével kértek Rómától felmentéseket.³³ A kelénpataki lelkészt pedig keményen megdorgálta az általános helynök, mert az állam engedélye nélkül kért Rómától bucsu-engedélyt.

A királyi tetszésjog tehát I. Ferenc alatt is egyik legszembetűnőbb kifejezője az állami mindenhatóság érvényesülésének a katolikus Egyház kormányzásában. A jozefinizmus szellemétől áthatott uralkodó és tanácsadói lelkiismeretfurdalás nélkül avatkoztak bele az Egyház legsajátosabb magánügyeibe. Ők csak egy tekintélyt ismertek el, az államot, és ennek alárendeltek mindenkit és mindent.

Az eddigiekben azokat a dolgokat vettük szemügyre, amelyek a papok egyéniségével lelki tulajdonságaival és hivatásával függenek össze, most rátérünk az anyagi ügyekre. Meg -

- - - - -
³³. Int. 1807. ápr.13.

vizsgáljuk, milyen volt a győri egyházmegyei papság anyagi helyzete a XIX. század elején,

Az adatok alapján meg kell állapítanunk, hogy az állam teljesen kezében tartotta az anyagi ügyek intézését is, és sokat tett azért, hogy a papságot megszabadítsa az anyagi gondoktól. Ez a cél lebegett Ferenc király szemei előtt akkor is, amikor felvetette a "fundus instructus" gondolatát.

Hogy megértsük ennek a tervnek életrevalóságát, figyelembe kell vennünk azokat a nehézségeket, amelyekkel a kezdő papoknak kellett megküzdeniök. Amikor kikerültek valamelyik plébániára, üres lakás, kongó gazdasági épületek, üres istálló várta őket és sokáig kellett nélkülözniök, amíg a kezdet ne-

hézsegein átvergődve megteremtették azt az anyagi alapot, amely nélkül nyugodtan lelkipásztorkodni lehetetlenség.

Ferenc, hogy ezt az állapotot megszüntesse, meg akarta szervezni minden plébánián a "fundus instructus"-t, vagyis azt az alapot amely magában foglalná a legszükségesebb gazdasági eszközöket, vetőmagvat és bizonyos mennyiségű készpénzt, és amelyet minden plébánosnak érintetlenül kellene utódjára hagyni. Az új plébános azután ennek az alapnak segítségével minden zökkenő nélkül kezdhethé meg működését.

A helytartótanács felszólította tehát az egyházmegye valamennyi plébánosát, hogy adjanak be egy tervezetet arról, mennyit volnának hajlandók vagyonukból átengedni a megszervezendő alap javára.³⁴

A válaszokból kitűnik, hogy több

- - - - -

plébánián már addig is megvolt a fundus instructus, amennyiben a plébánosok saját jószán. tukból engedték át utódaiknak a magukéból annyit, amennyit nélkülözhettek. Igen sok plébános azonban, különösen a szegényebbek, akiknek javadalma éppen csak hogy megadta a megélhetéshez szükségeseket, idegenkedett a gondolattól. Nem zárkóztak el ugyan kereken az alap megszervezésétől, de nem is adtak semmiféle írásbeli ígéretet.^{35.}

A király terve tehát, amely kétségtelenül sok haszonnal járt volna, teljes egészében legalább is egyelőre nem valósult meg. Az általános helynök azonban annak a reményének adott kifejezést, hogy lassankint sikerül majd rábírní a vonakodó papokat is a fundus instructus megszervezésére.

A papok megélhetését szolgálta a

- - - - -

kongrua, vagyis az a legkisebb összeg, amelyből a pap állásához illően fenntarthatja magát. A kongrua fizetésére I. Lipót 1704-i rendelete a kegyurakat kötelezte, de ugyanez a rendelet megadta nekik azt a jogot is, hogy a terhet job-
bágyaikra háríthassák át.³⁶ A nép azonban, amely nagyon elszegényedett, gyakran még a legnagyobb jóindulat mellett sem tudott kötelességének eleget tenni;³⁷ ilyenkor azután az állam egészítette ki a papok kongruáját a vallásalapból amely eredeti célja szerint ugyis a papság javadalmazására szolgált. Így az ágfalvai pap 62 fr. 13 kr.-t,³⁸ a balfi helyiképlán 75 frt,³⁹ a saj-

36. V.ö. Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete. Nagyvárad, 1906. 314. l.

37. A bánfalvi hívek például olyan szegények voltak, hogy még a temetésért járó 24 krajcártstóla díjat sem tudták megfizetni. /Miss. 1805. jan. 11./

38. Miss. 1809. márc. 25.

39. Int. 1802. aug. 25.

toskáli plébános 20 frt-t és a nemesládonyi plébános 95 fr.30 kr-t⁴⁰ kapott kiegészítésképen a vallásalapból.Ez persze csak néhány kiragadott adat,de valójában nagyon sokan élvezték a vallásalap támogatását.

1811-ben elrendelte a helytartó - tanács a kongrua kiegészítését az 1809. nov.1-től 1811.márc.15-ig terjedő időszakra vonatkozólag.A szempontok,amelyek szerint ezt a kiegészítést végezték a következők voltak. Azoknak a lelkipásztoroknak a jövedelmét,akik egész jobbágytelekkel rendelkeztek, 300 forintra egészítették ki,azokét,akiknek csak fél jobbágytelkük volt, 350 forintra; azok a lelkipásztorok pedig, akiknek még fél jobbágytelkük sem volt,450 forint kiegészítést kaptak. A káplánoknak, akiknek meghatározott jövedelme 150 forint volt ebben az időben,50 forintot

- - - - -

utaltak ki. Ezt a kiegészítést vagy a vallásalap fizette, ott ahol a vallásalap volt a kegyur, vagy pedig a tanulmányi alap, királyi kamara, püspöki pénztár, szabadkirályi város, földesuri pénztár a szerint, hogy melyik intézmény viselte a kegyur köteleességét.

A helytartótanács azonban kikötötte, hogy ezt a segélyt csak azoknak a plébániáknak szabad kifizetni, amelyek az 1809. nov.1-től 1811.márc.15-ig terjedő időben valóban be voltak töltve.^{41.}

Találtunk egy kimutatást is, amely szerint a következő plébánosok jövedelmét egészítették ki az említett rendelet alapján:

- - - - -

41. Int. 1811. dec.24.

Folyó száma		Kifizetendő összeg forint kr.		Megjegyzések
1.	Abda	52	38	A győri káptalan fizeti
2.	Markotta	150	--	A győri káptalan fizeti
3.	Gyirmót	150	44	A győri káptalan fizeti
4.	Sziget	181	--	A győri püspök fizeti
5.	Egyházaskesző	50	--	A győri püspök fizeti
6.	Szabadhegy	140	--	A győri városi pénztár fizeti
7.	Sigló	150	--	A községek fizetik
8.	Dór	150	--	A községek fizetik
9.	Kopháza	27	15	Sopron város fizeti
10.	Harka	51	18	Sopron város fizeti
11.	Csanak Győr m.	150	--	A pannonhalmi főapátság fiz.
12.	Tényő	72	35	A pannonhalmi főapátság fiz.
13.	Csanak Sopron m.	150	--	A győri püspök fizeti
14.	Nagybarátfalu	150	--	1/3 részét Pannonhalma, 2/3-át a csornai premontrei prépostság fiz.

Fo- lyó szám	A plébánia neve	Kifizeten- dő összeg forint kr.		Megjegyzések

15.	Barátfalva	242	6	A ciszterciták ausztriai Szt. Kereszt kolos- tora fizeti.
16.	Kelénpatak	60	11	Sopron város fizeti
17.	Vimpác	167	34	Eszterházy herceg fizeti.
18.	Öttevénysziget	150	--	A vallásalap fizeti
19.	Tét	75	10	"
20.	Gönyű	223	53	"
21.	Büdöskút	44	53	"
22.	Boldogasszony	248	54	"
23.	Croszvár	105	34	"
24.	Horvátjárfalva	166	42	"
25.	Köpcsény	127	42	"
26.	Nemesvölgy	103	24	"
27.	Körtvélyes	184	46	"
28.	Németjárfalva	157	6	"
29.	Miklósfa	134	40	"
30.	Csuk	139	32	"

Fo- lyó A plébánia neve szám		Kifizeten- dő összeg forint kr.		Megjegyzések
31.	Horvátkimle	54	1	A vallásalap fizeti
32.	Kálnok	96	15	"
33.	Levél	150	--	"
34.	Alsórámóc	181	4	"
35.	Derecske	56	17	"
36.	Felsőlászló	128	12	"
37.	Kabold	88	41	"
38.	Kőhalom	29	17	"
39.	Középpulya	104	7	"
40.	Récény	19	12	"
41.	Szikra	136	16	"
42.	Veperd	75	30	"
43.	Felsőráámóc	150	--	"
44.	Lánzsér	150	--	"
45.	Horvátzsidány	150	--	"
46.	Peresznye	82	28	"

Fo- lyó szám	A plébánia neve	Kifizeten- dő összeg forint kr.	Megjegyzések
47.	Gyirót	32 14	A vallásalap fizeti
48.	Haracsony	11 3	"
49.	Alsópulya	89 24	"
50.	Fraknó	131 21	"
51.	Völcsej	150 --	"
52.	Felsőszakony	193 55	"
53.	Répceszemere	55 54	"
54.	Bezi	109 8	"
55.	Röjtök	69 18	"
56.	Tamási	50 --	"
57.	Vág	150 --	"
58.	Árpás	17 32	"
59.	Rábapordány	150 --	"
60.	Bana	150 --	"
61.	Alsógalla	16 9	"
62.	Révalmás	150 --	"

A táblázatból kitűnik, hogy a kiegészítések legnagyobb részét, összesen 44 plébánosét, a vallásalap fizette.⁴²

Az állam gondoskodott a lelkipásztorok kértalanításáról akkor is, amikor a bankjegyek szaporítása következtében csökkent a pénz értéke. 1811. március 16-tól 1812. január végéig azok a plébánosok, akik javadalmuknak tizenhatod részét természetben élvezték, vagy pedig ingatlan birtokkal rendelkeztek, fizetésüket a bankjegy névértékének kétszeresében kapták, azoknak pedig, akiknek semmiféle ingatlan vagyonuk nem volt, a bankjegy névértékének háromszorosát fizették ki.⁴³

Még a helytartótanács gondossága mellett is történtek olyan hibák, amelyek érzé -

- - - - -

42. Miss. 1812. január 19.

43. Int. 1812. június 17.

kenyen megkárosították a vallásalapot, de még inkább a papságot. Előfordult például, hogy meghalt valamelyik plébános és a vallásalap, minthogy erről nem értesítették, tovább is kiutalta az elhunyt plébános fizetését, amit az utód egész jóhiszeműleg a saját céljaira fordított. Mikor aztán kiderült a tévedés, az új plébános kénytelen volt visszafizetni az összeget, amelyet, ha jóhiszeműleg is, de teljesen jogtalanul vett fel. Hogy ezeket a kellemetlenségeket elkerüljék, az egyházi hatóságok kötelesek voltak nyolc napon belül bejelenteni a plébánosok halálát, és azt is, ha valamelyik plébánián változás történt.⁴⁴

A helytartótanács érdeme, hogy megszűnt az a lehetetlen állapot, amelyben a XIX. század elejének esperesei nehéz és sok fáradsággal járó munkájukat végezték. Jelentős

- - - - -

munkatöbbletükért nem járt semmiféle ellenszolgáltatás, sőt még a felmerült hivatalos költségeket is a magukéból kellett fedezniök. Már 1805-ben segíteni akart a helytartótanács ezen a bajon, amikor arról írt a győri általános helynöknek, hogy méltányosnak tartaná, ha az esperesek munkájuk fejében valamit kapnának még a rendes fizetésükön kívül.⁴⁵ Jóllehet az általános helynök véleménye ebben a kérdésben teljesen megegyezett a helytartótanácséval, az ügy mégis csak évekkel később nyert elintézését, amikor úgy döntöttek, hogy az esperesek munkadíját és hivatalos kiadásait egyéb alap híján a püspöki pénztár fizesse.⁴⁶

A fizetésen kívül fontos szerepe van a papok megélhetésében a stólának és a párbérnek is. A stóladij és a párbér behajtása azon-

- - - - -

45. Miss. 1805. szept. 11.

46. Int. 1812. ápr. 29.

ban sok keserőséget is szerezhethet a lelki -
pásztornak és sokszor idézhet elő viszályko-
dást a plébános és hivei között. Ha ugyanis a
falunépe nem akar fizetni, a plébános pedig
erőszakos uton is behajtja a stólat és a pár-
bért, szinte elkerülhetetlenül bekövetkezik a
szakadás a plébános és a falu között. Így van
ez ma is, ^{így} volt már ezelőtt, a XIX. század ele-
jén is.

A helytartótanács kereste a helyes
megoldást és hogy próbálkozása nem járt si-
kerrel, az nem rajta mulott. A terve, amellyel
a bajt meg akarta szüntetni, a következő volt.

Rá akarta venni a községeket, hogy
meghatározott összegben váltsák meg a stólat és
párbert. Az összeg nagysága a hívek száma sze-
rint változott volna. A behajtás gondjaitól és

odiumától megszabadított plébánosok így biztosabban kapták volna meg pénzüket. Az Egyház képviselői szívesen látták a tervet, de mikor megkezdődtek a tárgyalások, egymásután merültek fel a különféle akadályok, amelyek közül nem egy szinte áthidalhatatlannak látszott.

A községek előljárói semmiképpen sem akarták elfogadni ezt a megoldást a következő okok miatt. A faluban lakó nemesek, uradalmi tisztek és más vallásuak mentesek minden stóladijtól és párbértől, ezek tehát tiltakoznának az ellen, hogy az említett díjakat a közös községi pénztárból fizessék ki. Vannak olyanok, akik a stólának csak bizonyos fajtáitól mentesek, márpedig ha a stólát általányban váltaná meg a község, akkor ezeket jogtalanul

megterhelné. Az általányt családonkint kellene kivetni, ami úgy tünne fel, mint az adó egy új fajtája. Ellenszenves lenne a nemesek előtt és így a behajtás sok nehézségbe ütköznék. A község lakossága a gyakori vándorlások következtében szinte folyton változik, ez pedig maga után vonná az általány változtatását is. A község előljárósága ilyen körülmények között természetesen nem volt hajlandó felelősséget vállalni az összegért.

Nem csodálhatjuk tehát, ha csak nagyon kevés községben tudott megegyezni a plébános és a falu. Pedig ha sikerül a helytartótanács terve, a lelkipásztorkodó papság sok gondtól szabadult volna meg.^{47.}

Az állam előtt fontos volt, hogy a lelkipásztorkodó papság anyagi szempontból

- - - - -

hiányt ne szenvedjen, hogy a papoknak legyen mindig annyi jövedelmük, amennyiből tisztességesen megélhetnek; de tiltakozott az ellen, hogy a plébánosok meg nem engedett módon fokozzák jövedelmüket. Nem engedte például, hogy magasabb stóladíjat szedjenek, mint amennyit az egyes kánoni látogatásokkal kapcsolatban az illetékesek megállapítottak; 48. a bezenyei, horvátjárfaívi és köpcsényi plébánosoknak pedig megtiltotta, hogy gyűjtsenek hiveik között, mert ez ellenkezik a király rendeletével. 49.

A helytartótanács gondoskodott arról is, hogy a plébániához tartozó épületek, a plébános lakása és a gazdasági épületek mindig jókarban legyenek. Az esperesek kötelesek voltak hivatalos látogatásaik alkalmával ezt is ellenőrizni és a plébánost felszólítani,

- - - - -

48. A komáromi kerületben sokan a stóla ötszörösét kérték. /Miss. 1811. aug. 2./

49. Misc. 1811. nov. 11.

hogy az esetleges hibákat javíttassa meg.

Az alapelv az, hogy a nagyobb jövedelemmel rendelkező plébánosok maguk kötelesek az épületeket karbantartani, de a hivek hozzájárulásával. Ha a hivek nem akartak segíteni, az állam kényszerítette őket a törvény megtartására. A jóbaházi leányegyház katolikusait például csak a megyei hatóságok közreműködésével tudta rábírní a bogyoszlói plébános, hogy a gazdasági épületek kijavításához ők is hozzájáruljanak.^{50.}

Ha azonban a plébános akár azért, mert kevés volt a jövedelme, akár pedig a sok kiadás miatt nem tudta az épületeket karbantartani, a kegyurra hárult a feladat. Maga a helytartótanács járt elől jó példával, és mindig kiutalta a vallásalapból a szükséges összeget, ha meggyőződött, hogy a plébános fi-

- - - - -

zetéséből valóban nem telik az épületek kijavítására.^{51.}

Az állam azonban nemcsak azokkal törődött, akik erejük teljében szolgálták az Egyház és állam érdekeit, hanem gondoskodása kiterjedt azokra is, akik a munkában eltöltött évek után nyugalomban élték életük hátralévő napjait. Mint minden egyházmegye székhelyén, úgy Győrött is volt egy külön ház, az elaggott papok háza, ahová összegyűjtötték az egyházmegye nyugdíjas papjait.^{52.} A helytartótanács kikötése szerint ezekbe a házakba csak azokat a papokat vehették fel, akik valóban alkalmatlanok voltak már a lelkipásztorkodásra.^{53.} Az ellenőrzést lehetővé tették azok a jelentések, amelye-

- - - - -

51. A vallásalap pénzén javították ki a balfi, felsőrámoci, répceszemerei, és endródi plébániákat, és építettek új lakást a győrszemerei pap számára.

52. Az elaggott papok házába zárták a javulásra szoruló papokat is.

53. Int. 1806. nov. 2.

ket minden évben meg kellett küldeni a helytartótanácsnak. Egy-egy évben átlag 6-7 embert gondoztak az elaggott papok házában. A nyugdíjas papoknak nem kellett okvetlenül bent lakniok a számukra fenntartott épületben, hanem külön-külön is fogadhattak maguknak lakást. Az 1811/12. évben például öt nyugdíjas pap volt, de mind az öt saját lakásán lakott.

A nyugdíjas papok eltartására külön alap szolgált, amely a jelentésekben mindig együtt szerepeltta papnevelő fenntartására szolgáló alappal. Az alapba meghatározott összeget fizetett a püspök a szabályozott püspökség címén,⁵⁵ de gyarapította az egyházmegye pap-sága is, amely hagyatékának 5%-át fordította erre a célra,⁵⁶. Ebből az alapból fizették a nyugdíjakat és fedezték az elaggott papok házá-

- - - - -

54. Int. 1812. aug. 8.

55. Évenként 14.000 forintot

56. Miss. 1803. máj. 11.

nak összes költségeit.

A helytartó^otanács a jelentésekből mindig tisztán látta az alap helyzetét, és ha egyik, vagy másik évben az alapból nem lehetett volna zavartalanul ellátni a nyugdíjas papokat, gondoskodott pótlásról. Az 1812. évben megkérte a püspököt, hogy a megnövekedett kiadások miatt fizessen valamivel többet, mint más évben szokott.⁵⁷ Így aztán a püspök és a helytartótanács megértő együttműködése elhárított minden akadályt, amely a nyugdíjasház lakóinak életét megzavarhatta volna.

Az állam részt kért magának a pap legutolsó földi ügyének, a végrendeletének végrehajtásában is. A végrendeleteket meg kellett küldeni a helytartótanácsnak, és csak akkor lehetett végrehajtani, ha már az állam részéről is megtörtént a jóváhagyás. Ha pedig

- - - - -

57. Int. 1812. máj. 14.

valamelyik plébános, vagy káplán végrendelet nélkül halt meg, hagyatékáról leltárt készítettek, ezt felülvizsgálta előbb az egyházi hatóság, majd a helytartótanács, és csak azután osztották fel az egyházi törvények előírása szerint.

Most azt vizsgáljuk még meg, milyen anyagi kötelezettségei voltak a katolikus papságnak az állammal szemben, és milyen mértékben tett ennek eleget.

A franciákkal való hosszú háboruszkodás nagyonis igénybe vette az állam pénztárát, nem csodálhatjuk tehát, ha a király többször is meleg hangú leiratokban kérte a papság segítségét. A papok pedig, bár a nehéz viszonyok közülük is sok áldozatot követeltek, mindig megtették, amit megtehettek.

Minden javadalmas, kivéve azokat, akik magán kegyuraság alá tartoztak, fizette e-

lőszőr is az erdősítési segélyt.⁵⁸ Ezen segélyen kívül, melyet tulajdonképpen a törvény értelmében kellett fizetni, számos tanujelét adta a győregyházmegyei papság hazafiasságának akkor, amikor rendkívüli pénzadományokkal, borral, gabonával járult a hadsereg ellátásához.⁵⁹ A győri káptalan, bár nagyon sok kárt szenvedett az elenségtől és a tüztől, amely az ostrom alatt majdnem a fél várost elpusztította, mégis teljesen önként bort és lovakat ajánlott fel a királynak.⁶⁰

Már láttuk, hogy a püspök saját költségén 22 katonát szerelt fel és küldött el a király seregébe, akiknek eltartásáról egész a háboru befejeződéséig ő gondoskodott. Ez az eset azonban nem egyedülálló, mert az egy -

58. A püspök, amint már láttuk, évenként 6000 forintot fizetett.

59. A püspök egy alkalommal 10.000 forint értékű gabonával segítette a katonaságot.
/I. 1809. márc.9./

házmegye papjai között úgy látszik egy páran követték a főpásztor példáját. Horváth Simon sérci plébános, hogy az egyik soproni kanonoki széket biztosabban elnyerje, folyamodványában érdemei között, többek között felsorolja azt is, hogy a franciák elleni hadakozó seregben egy teljesen felszerelt lovaskatoná harcol az ő költségén.^{61.}

A szórványos eseteket fontosság -
ra nézve jóval felülmúlja az a mozgalom, amelyet I. Ferenc 1809-ben kiadott körirata indított meg. A király, hogy az egészségtelenül felfszaporodott bankjegyekhez megszerezze a szükséges ércfedezetet, arra kérte országának összes papjait, hogy szolgáltatassák be az államkincstárnak templomaik arany és ezüst edé -
nyeit. Hogy azonban az istentisztelet végzésé -

- - - - -

60. Misc. 1812. aug. 29.

61. Int. 1810. aug. 10.

ben emiatt fennakadás ne legyen, kötelezte magát arra, hogy minden templomnak kiutal az állampénztárból annyi pénzt, amennyiből a legszükségesebb edényeket egyszerűbb anyagból beszerezheti.

Az átengedett edények értékének megtérítésére pedig a következő módozatot ajánlotta fel. Az az állami hivatal, amely az edényeket átvette és felbecsülte, ha az ajándékozó úgy kívánja, kötelezvényt állít ki az arany és ezüst tárgyak teljes értékéről, amely kötelezvény után évenként 3% kamatot fizet az állampénztár. Ha azonban az ajándékozónak jobban tetszik, kifizeti a kincstár az edényekért járó összeget azonnal, mégpedig úgy, hogy minden csökkent értékű papír forint helyett három forintot ad.

Azok, akik a sajátjukat engedték át, a kárpótlás következő módjai között vá-

laszthattak. Vagy kötelezvényt kértek, amely után évenként 5% kamatot fizettek ki, vagy bécsi váltót, amely után a 4%-os kamatot a bécsi pénzláb szerint fizették, és amely értékesíthető volt még az állami sorsjáték útján is.

Ugyanebben a köriratban kéri a király a papokat arra is, hogy abban az esetben, ha nem tudnának arany vagy ezüst tárgyakat adni, legalább pénzadományaikkal siesse-nek a szorongatott állam segítségére. A pénzt tulajdonképpen csak kölcsön adnák, amely-ről szintén kötelezvényt állítana ki az állam. Ez a kötelezvény évenként 5%-os kamatot hozna és tíz év leforgása után bármelyik állami pénztár beváltaná.

A király kérő levele bejárta a győri egyházmegye egész területét, és hogy nem talált süket fülekre, azt mutatja az a táblá-

zatos kimutatás, amelyet a helytartótanács óhajára készítettek az összegyűlt adományokról.

Magát a kimutatást nagy terjedelme miatt nem közölhetjük, de kiszedtük belőle azokat a legjellemzőbb adatokat, amelyek világosságot vethetnek az egyházmegye papságának áldozatkészségére.

Minden templom odaadta értékesebb felszerelési tárgyai közül azokat, amelyeket az istentisztelet végzésénél nélkülözhetett. Összesen 95 ezüst tárgy gyűlt össze /arany egy sem/ köztük tizenöt kehely, két szentségmutató, több gyertyatartó és nagyon sok apróbb edény. A pénzadományok összesen 785 forintot tettek ki.^{62.}

Ha csak a pusztá számokat nézzük és azokat összevetjük az egyházmegye területén működő közel 400 pappal, akkor az adományokat kevésnek találjuk. Ha azonban beleéljük

- - - - -

magunkat a XIX.század elején működő papság nehéz viszonyaiba, ha nem tévesztjük szem elől azokat a károkat, amelyeket a devalváció okozott, akkor nem tagadhatjuk meg elismerésünket azoktól a papoktól, akik közül nem egy a legnagyobb nyomorúsággal küzdve csak foszladozó miseruhában és rézkehellyel mutathatta be mindennapi szentmiséjét.

A rendelkezésünkre álló adatokból megpróbáltuk kitűzött célunknak megfelelőleg megrajzolni a győri egyházmegye papjainak életét. Akármilyen szempontból is vizsgáltuk ezt az életet, mindig beleütköztünk az állam kezébe, mindig érvényesülni láttuk az állami mindenhatóság elvét.

Az elv helytelen és nem egyeztethető össze a katolikus felfogással, de hogy az intézkedések, amelyekben ez az elv kifejezésre jutott, sokszor szolgálták a papság és az Egy-

ház érdekeit, azt még a sérelmek tudatában is
még kell állapítanunk, ha tárgyilagosak aka-
runk lenni.

III.

AZ ÁLLAM VISZONYA A PAP- NEVELÉSHEZ.

A szomoru tapasztalatok hamarosan bebizonyították, milyen nagy hibát követett el II.József akkor, amikor a püspöki papnevelőket megszüntetve három központi semináriumba gyűjtötte össze az ország valamennyi kispapját, hogy minél nagyobb sikerrel ültethesse lelkükbe az új szellemet.¹

A józanabb felfogású II.Lipót, okult is a tapasztalatokon és mindjárt uralkodása elején engedélyt adott a püspöki papnevelőintézetek visszaállítására. Fenntartotta azonban továbbra is az állam ellen-

— — — — —

1. A központi papnevelők Pozsonyban, Egerben és Zágrábban voltak.

őrző jogát.

A helytartótanács a félévenként beküldött jelentések alapján figyelemmel kísérte a nevelés minden mozzanatát és rendeleteivel szabta meg azt az irányt, amely az államnak legjobban megfelelt.

A II. József által felállított központi papnevelők egyik nagy fogyatéksége az volt, hogy abban a növendékek nem folytattak olyan életmódot, amilyent hivatásuk megkívánt volna tőlük. A szigorubb fegyelmi püspöki szemináriumok által akarták orvosolni ezt a bajt, kizárva onnan minden olyan zavaró körülményt, amely az igazi papilelkület kialakítását akadályozta volna.

Ha a szemináriumi napló alapján megfigyeljük a győri növendékpapok életmódját, azt látjuk, hogy ezt a célt még nem tudták

megvalósítani. Nem tudták még kiküszöbölni a szeminárium falai közül a jozefinizmus minden komoly munkát lehetetlenné tévő szabadosságait.

Pedig nem hiányoztak a lélekformálás eszközei. Megvoltak az elmélkedések, lelkiolvasmányok, lelkigyakorlatok, ott volt a szentmise, szentáldozás, de megakadályozta ezen eszközök jótékony hatását a rossz szellem.

A vakációról visszatérő növendékek három napos lelkigyakorlattal kezdték az új iskolaévet; a három nap elmultával beöltöztették az új kispapokat. Ezen lelkigyakorlat alatt naponként kétszer volt közös elmélkedés reggel 8-kor és délután 2-kor, míg délután 5-kor a szeminárium lelkivezetője tartott közös lelkiolvasmányt a növendékek számára.² Lelkigyakorlattal készültek a hus-

- - - - -

2. Szemináriumi napló. 1802. nov. 1.

vét megünneplésére és a rendek felvételére is.

A szeminárium épületében külön kápolna állt a növendékek rendelkezésére, ahol szentmisét hallgattak, a szentáldozáshoz járultak és minden reggel megkapták az elmélkedési pontokat.

A felvilágosodás eszméitől áthatott növendékek azonban vagy nem használták fel ezeket az eszközöket úgy, ahogy kellett volna, vagy ha fel is használták, lerontotta bennük azok hatását a világius életmód.

A kispapok sok időt töltöttek a szemináriumon kívül. Délelőtt, délután 2 órát, nyári időben két és fél órát is sétálhattak mégpedig rendes körülmények között a szeminárium kertjében. Az előljárók azonban gyakran megengedték, hogy egész délutánokat töltsenek kint a városban.

Sűrűn rendeztek vidám mulatozásokat,

amelyek nem lehettek jó hatással a fiatal lelkekre. A farsang végét még a legnehezebb időben is megünnepezték. Ilyenkor egész nap szabadon kijárhattak, szórakozhattak a városban és csak vacsorára tértek vissza a szemináriumba. Vacsora után megkezdődött a növendékek farsangi mulatsága, amelyen álarcokba öltözve táncoltak egészen éjjel 1/2 12.-ig.

Minden évben, a tavaszi hónapok valamelyikében rendezték a papnevelőintézet majálisát. A kijelölt napon már hajnalban felkeltek, szentmisét hallgattak és utána kivonultak a püspök valamelyik szőlőjébe, ahol megreggeliztek. A délelőttöt vidám mókázásokkal töltötték el, délután pedig megint megkezdődött a tánc és eltartott egészen vacsora idejéig. A vacsorát még kint fogyasztották el, de utána visszatértek a szemináriumba.

A tánc úgy látszik kedvelt szórakozása volt a kispapoknak, mert a legtöbb ünnepélyt azzal fejezték be, ha sikerült megszerezniük az előljárók engedélyét. Ezt pedig úgy látszik elég gyakran megkapták, mert a naplóíró többször is beszámol a növendékek táncmulatságairól.

Általában elmondhatjuk, hogy a kispapok élete alig különbözött valamiben a hasonló koru világi ifjak életétől. Hiányzott lelkükből az igazi finomság, és anyagias felfogásukkal többre becsülték a zajos világi szórakozásokat, mint a szeminárium csendes magányát. Csak így lehet megmagyarázni azokat a botrányokat, amelyekkel megzavarták a nevelés munkáját és azokat a diákos csínyeket, amelyekkel magukra vonták a város figyelmét.³

Mikor az egyházas felfogásu Vilt

- - - - -

3. L. a szemináriumi napló megfelelő éveit / 1802 - 13./

elfoglalta a győri püspökséget, a fegyelem észrevehetőleg szigorubb lett.

Püspökségének mindjárt az elején egy tervezetet dolgozott ki, amelyben összefoglalta a növendékek fegyelmére vonatkozó elveit az "integritas morum, doctrina praes-tantia, firmitas valetudinis" szempontjai szerint csoportosítva.

Buzditja a növendékeket, hogy éljenek hivatásukhoz méltóan. Karolják fel lelkiismeretesen a jámborsági cselekedeteket, az imádságot, elmélkedést, lelkiolvasmányt, hallgassanak naponkint szentmisét és az előirt napokon járuljanak a szentáldozáshoz. Viselkedésük legyen szerény, csendes, udvarias és irtsák ki magukból mindazokat a rossz szokásokat, amelyek a papi lelkülettel nem egyeztethetők össze.

Használják fel jól a tanulásra szánt

időt, hogy megszerezhessék azokat az ismereteket, amelyeknek egy jó lelkipásztorban okvetlenül meg kell lenniök.

A saját példáján okulva inti a fiatal papokat az egészséges életmódra. A sétára kijelölt időt töltsék a szabad levegőn. Pihenjenek eleget, este 10 óránál tovább ne maradjanak fenn, hogy a szervezetnek legyen ideje az elhasznált erők pótlására.⁴

Megkivánta a prefektustól a növendékek szigorú ellenőrzését. A prefektusnak ebben segítségére volt a duktor, vagyis az a kispap, akit az előljárók közvetlenül a növendékek fölé rendeltek és akinek kötelessége volt minden hónap végén beszámolni a teologusok viselkedéséről.⁵

A püspök, hogy a kispapok lelkiéletét minél bensősebbé tegye, bevezette a

- - - - -

4. Miss. 1808. nov. 1.

5. Szemináriumi napló. 1806. dec. 2.

napi elmélkedések leírását. A füzeteket azután a prefektus átnázta és megjegyzésekkel látta el.⁶

A kápolnában nem volt Oltáriszentség, hanem a szentáldozás napján a növendékek ámentek a székesegyházba. Hogy ezt az aktust minél ünnepélyesebbé tegye és ezzel egyuttal fokozza hatását is, elrendelte a püspök, hogy a kápolnából, miután előkészültek a szentáldozásra, karingben vonuljanak át a székesegyházba.⁷

Azt akarta, hogy a növendékek minél kevesebb időt töltsenek házon kívül, épen ezért még gyónni is csak megokolt esetekben engedte ki őket. Egyébként gyónásukat a lel-kivezetőnél kellett elvégezniök.⁸ A vakációról visszatérő növendékek bizonyítványt hoztak plébánosuktól, amelyben az vakációs viselkedésükről számolt be.⁹

6.Szeminárium naplól 1807.márc.22.

7.U.o.1806.dec.2.

8.i.m.1807.nov.8.

9.Miss.1808.nov.1.

Vilt püspök intézkedéseivel enyhítette ugyan a bajt, de a visszaéléseket egészen kiirtani azért nem tudta. Még az ő püspöksége alatt is fordultak elő olyan esetek, amelyek a jozefinizmus lélekromboló hatására vezethetők vissza.

A helytartótanács, amely megkövetelte, hogy a szeminárium igazgatója féléléi jelentésében kitérjen a fegyelemre is, tudott a bajokról, de soha mégcsak megsem kísérelte a kilengések megszüntetését. A sok irat között nem találunk egyet sem, amely elítélte volna a kispapok helytelen viselkedését.

Annál jobban érvényesítette hatalmát az állam a tanulmányi ügyek terén. Az irányítása teljesen a helytartótanács egyházi bizottságának kezében volt. Ellenőrizték a tanárokat, az előadások anyagát és felülvizsgálták a teológiai könyveket.

A szemináriumban csak olyan tanárok taníthattak, akik elnyerték az állam megerősítését; ezt pedig csak azok kapták meg, akik megbízhatóak voltak és akik letették a teológiai doktorátust.

I. Ferenc 1807-ben elrendelte, hogy a püspöki szemináriumokban is doktorok tanítsák a teológiát. A rendelet értelmében azon tanároknak, akiknek még nem volt meg a doktorátusuk a legrövidebb időn belül meg kellett szerezniük azt a pesti egyetem teológiai karán, ha továbbra is meg akarták tartani katedrájukat. A rendelet nagy zavart idézett elő a teológiai tanárok között, mert voltak olyanok, akik már évek óta tanítottak, de doktorátusuk nem volt. Sokan kértek felmentést, de a helytartótanács nem tett kivételt még az idősebb emberekkel sem.

A győri szeminárium két tanára,

Fabchich József és Benedek Mihály azzal a kéréssel fordult a helytartótanácsához, hogy engedje el nekik a doktorálást. A helytartótanács azonban nem teljesítette kérésüket és felszólította őket, hogy vagy szerezzék meg a doktorátust, vagy pedig engedjék át helyüket olyanoknak, akik már doktorok, vagy hajlandóak megszerezni a doktori címet.¹⁰

A helytartótanács gondoskodott a tanárok méltó ellátásáról. Egy teológiai tanár fizetése 500 forint volt, amelyet a szemináriumi alap fizetett. Ez azonban ugylát-szik nem volt elég, mert többen is panaszkodtak, hogy nem tudnak megélni fizetésükből és kérték, hogy legalább a pesti vizsga költségeit térítse meg a szemináriumi alap. A helytartótanács méltányolta a tanárok kérését és semmi akadályt sem gördített az elé, hogy nagyobb fizetést kapjanak, ha a szemináriumi

alap elbirja ezt a megterhelést. Meghagyta a püspöknek, hogy térítse meg a tanárok vizsgai kiadásait, mert neki is érdeke, hogy azok akikre az ifjak nevelése van bízva és akiktől az Egyház jövője függ, minél képzetebbek legyenek.¹¹

Már a trienti zsinat elrendelte a teologus kanonoki javadalom felállítását. Ennek birtokosa köteles lett volna tanítani a szemináriumban. A zsinat e határozata csak nagyon lassan ment át a gyakorlatba mégpedig azért, mert a kanonokok idegenkedtek a szemináriumi tanárság gondolatától. A győri püspökök közül Zichy Ferenc gróf kísérelte meg először a trienti zsinat rendeletének végrehajtását, de eredménytelenül.¹²

A püspöki papnevelők visszaállításával

11. Int. 1811. nov. 21.

12. V.ö.: Vanyó Tihamér: Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről 1600-1850. Pannonhalma, 1933.
12-14 11.

ujra esedékessé vált a kérdés. Ez indította a helytartótanácsot arra, hogy 1804-ben felszólítsa az általános helynököket a teológus kanonok kinevezésére. A felszólítás azonban nem ért el eredményt és a püspöki káptalanban továbbra is betöltetlen maradt a teologus kanonok hivatala.

1812-ben azután szinte kényszerítette a helytartótanács a püspököket arra, hogy kijelölje a kanonokok közül azt, aki mint teológus a szemináriumban tanítani fog teológiai tárgyat. Az új iskolaév kezdetével ugyanis megszüntette az egyik teológiai tanár fizetését.¹³

A helytartótanács meghatározta azt is, hogy a tanárok milyen anyagot adjanak elő.

Az egyházmegyei szemináriumok számára 1803-ban csekély változtatással a Mária

- - - - -

13. Int. 1812.máj.14. A teológus kanonok a rendes kanonbéli javadalmon kívül semmiféle külön díjazásban nem részesült.

Terézia idejében kidolgozott tantervet tették kötelezővé. Ennek értelmében a következő tárgyakat kellett előadni: ó- és ujszövetségi szentírást a segédtudományaival együtt, egyház történelmet a szükséges kiegészítő ismeretekkel, alapvető hittant /institutiones theologiae/, dogmatikát, erkölcs tant, lelkipásztorkodástant és egyházjogot.

A tervezet megkívánta még, hogy a kispapok kiképzését nyerjenek a szónoklásban is és kötelezte az erkölcs tan és lelkipásztorkodástan tanárait, hogy vezessék be hallgatóikat a hitoktatás gyakorlati ismereteibe.

Az előírt anyagot négy év alatt kellett elvégezni, mégpedig a következő beosztás szerint. Az első évben az egyház történelmet, alapvető hittant, Ószövetségi Szentírást és a héber nyelvet. A második évben az Ujszövet-

séget, görög nyelvet, teológiai irodalomtörténetet és a patrológiát. A harmadik év anyaga volt az erkölcstan, lelkipásztorkodástan, vitatkozástan és a dogmatika első része, míg a dogmatika második fele, valamint az egyházjog az utolsó évre maradt. A tervezet szigorúan megtiltotta, hogy a növendékeket a négy év letelte előtt lelkipásztori munkára alkalmazzák. Később azonban a nagy paphiány miatt a helytartótanács kénytelen volt engedményeket tenni ezen a téren.

A teológiai tanárok kötelesek voltak mindenben követni a tervezet előírásait. Az ellenőrzést a hercegprimás, vagy széküresedés esetén a kalocsai érsek végezte, aki kétévénként végig látogatta az összes teológiai főiskolákat és megvizsgálta, vajjon úgy tanítják-e mindenütt a teológiát, amint azt az

állam megkivánta.¹⁴

A győri szemináriumban nem tértek el semmiben a tervezettől, amint ezt a következő eset bizonyítja. A király 1813-ban egy új tantervet ajánlott és erre vonatkozólag véleményyt kért a tanároktól is. A győri tanárok feleletképen felküldték a királynak azt a tanítási tervet, amely szerint a teológiát addig előadták és kérték, hogy továbbra is megmaradhassanak mellette. Ez a tanterv mindenben pontosan megegyezik az 1803-ban kiadott Tereziánummal.¹⁵

A helytartótanácsból függött az is, hogy milyen könyveket használjanak a szemináriumban. A tanárok közül többen saját jegyzeteik alapján tartották meg előadásait, amelyeket a hallgatóknak le kellett írni. Ez a módszer nem tetszett a helytartótanácsnak, mert

- - - - -

14. Int. 1803. szept. 11.

15. Int. 1813. nov. 12.

feleslegesen megterhelte a növendékeket, azután meg ellenkezett egységesítő tervével. A király ugyanis azt akarta, hogy az ország valamennyi teológiai főiskoláján ugyanazt az anyagot adják elő és ugyanazokból a könyvekből.

A helytartótanács magának tartotta fenn a tankönyvek kijelölésének jogát, de előzőleg 1809-ben felszólította a teológiai tanárokat, hogy ajánlják azokat a könyveket, amelyek véleményük szerint legjobban megfelelnek a célnak.¹⁶

A győri tanárok elküldték ajánlatukat, amelyből egyuttal következtethetünk a tanítás szellemére is. Az ajánlott könyvek között szerepelnek olyanok, amelyek mindenben megfelelnek az Egyház tanításának, de vannak olyanok is, amelyek legalább is gyanusak.

Az egyháztörténelemre egyenesen azzal a megokolással ajánlja Berti könyvét Prandthuber, a történelem tanára, mert katolikus szempontból semmiféle kifogás nem emelhető ellene. Klüpfelt azonban, akinek az alapvető hittanát és dogmatikáját ajánlották, kortársai janzenizmussal vádolták.¹⁷

Teljesen jozefinista szellemben tárgyalja az egyházjogot Lakics Zsigmond, akinek a könyvét Fabdhich ajánlotta. Tele van tévedésekkel és az Egyházat jogi szempontból mindenben alárendeli a világi hatalomnak.¹⁸

Ha a tanárok ezeket a könyveket ajánlották, akkor minden valószínűség szerint ezeket használták jegyzeteik elkészítésénél is, és ezekelfogásának megfelelően tanították az illető tárgyakat.¹⁹

17. Hurter: Nomenclator Litterarius Theologiae Catholicae. Oeniponte. 1911.V.l. pg. 651.

18. Hurter: I.m. V.l. pg. 790-791.

A helytartótanács vállalkozása egyébként nem jutott el a befejezéshez, mert azokat a könyveket, amelyeket a pesti hittudományi kar tanárai ajánlottak és amelyeket a kar egyik tanára, Albert János is keményen elítélt szabad szellemük miatt az ország legtöbb püspökségében nagy ellenszenvvel fogadták, úgyhogy a helytartótanács nem is hozott végleges határozatot a tankönyvek kérdésében.²⁰

Az iskolaév folyamán mindennap délelőtt is, délután is két óra volt, amelyet két-két évfolyam hallgatott közösen. A király

- - - - -

19. A következő könyveket ajánlották még: Dobens Dániel patrológiáját, Schdeichert v. Krammer Ferenc irodalomtörténetét, görögre a Grammatika Patavinat, héber nyelvre Kaszánicky könyvét, ószövetségi szentírástudományra Sassio művét, újszövetségre Cervi Damján könyvét, továbbá Antoine Gábor erkölcstanát és Horváth Mihály lelkipásztorkodástanát. / Miss. 1809. nov. 11./

20. V.ö. Mihályfi Á.: A papnevelés története és elmélete. Budapest, 1896. I. k. 372. l.

megkivánta, hogy az előadott anyagból lehetőleg mindennap, vagy ha ezt valamilyen okból nem lehet megtenni, legalább minden hónapban kérdezzék ki a növendékeket.

Minden félévet vizsga fejezett be, amely után a szeminárium igazgatója elküldte jelentését a helytartótanácsnak. Ezekben a jelentésekben a király akaratának megfelelőleg pontos ismertetést adott a tanárok és a növendékek munkájáról. Ezekből a jelentésekből tudta meg a király, hogy a tanárok pontosan végezték-e munkájukat, szeretettel bántak-e a növendékekkel, és hogy milyen szellemben tanították tárgyaikat. A növendékekről pedig, hogy milyen volt erkölcsi magaviseletük, szorgalmasan tanultak-e, amit legjobban a vizsgák alkalmával kapott jegyeiből tudott megállapítani.

A jelentésre hamarosan megjött a helytartótanács válasza. Tartalmazta azokat az észrevételeket, amelyeket a király az igazgató jelentésével kapcsolatban tett és amelyben szorgalmasabb munkára intették azokat a kispapokat, akiknek a jegyei esetleg gyöngébbek voltak. Így az 1804.-i iskolaév elsőfélévi jelentése alapján a helytartótanács figyelmeztette Tacher György I. éves teológust, akinek a jegyei közt egy 2-es és egy 3-as is volt,²¹ hogy a második félévben jobban tanuljon, mert különben elbocsájtják a szemináriumból.²²

A szeminárium tanulmányi ügyeivel kapcsolatban jegyezzük még meg azt, hogy a győri növendékpapok közül állandóan kettő-kettő tanult a bécsi Pazmaneumban és a pesti központi szemináriumban.

- - - - -

21. Az érdemjegyek a következők voltak: eminens, 1, 2, 3.

22. Miss. 1804. ápr. 21.

A szeminárium fegyelme és tanulmányi ügyei után ismertetni akarjuk még annak anyagi helyzetét is.

1804-ig a győri papnevelőintézetben évenként 40 növendék nevelkedett, akiknek el-tartása, egy növendékre 200 forintot számítva, 8000 forintba került. Ennek az összegnek fe-dezésére szolgált a szeminárium alap. Az alap kezelése a helytartótanács ellenőrzése alatt állt. Ez gondoskodott arról, hogy a tőke ok-szerű gazdálkodással minél többet jövedelmez-zen és így a szeminárium semmiben szükséget ne szenvedjen. A szemináriumi alapból kölcsö-nöket adtak, amelynek kamatai gyarapították a-tőkéket.

A király felszólította a papságot, hogy a püspök példája szerint meghatározott összeggel vegyen részt a papnövendékek neve-lésében. Szerinte ugyanis a papságnak épen ugy

érdeke, hogy minél több és minél jobban képzett növendéke legyen az egyházmegyének, mint az államnak és a püspöknek. Az összeg meghatározását a papságra bízta. Az általános helynök, bár a papság már 1755 óta gyakorolta azt, amit a király most törvényes úton akart elrendelni, 1803-ban gyűlésre hívta az egyházmegye összes espereseit. A gyűlésen úgy döntöttek, hogy minden pap vagyonának 5 %-át köteles a szemináriumi alapra hagyni.²³

Sokat jelentettek a szeminárium számára azok az alapítványok, amelyekkel a papok igyekeztek előmozdítani a papnevelést és az a körülmény, hogy többen egész vagyonukat a szemináriumra hagyták. Csak Dongó Mihály kanonokot említjük meg, aki még életében 20.000 forintos alapítványt tett, és aki halála után mindenét a szemináriumra hagyta.²⁴

— — — — —
23. Miss. 1803. márc.11. és 1803. május 11.

24. Int. 1804. szept.4. és Kármelita évkönyv, 1803.jul.11.

A király, hogy a nagy paphiányt enyhítse, a győri szeminárium növendékeinek számát 1804-ben 40-ről 58-ra emelte. A létszámmal együtt emelkedett a növendékek eltartási díja is, amely most már nem 8000, hanem 11.600 forintot tett ki évenként. Ekkora megterhelést azonban a szemináriumi alap nem bírt el. A király, minthogy a növendékek számának emelésétől még az általános helynök kérésére sem volt hajlandó elállni, úgy segített a bajon, hogy a hiányzó összeg megfizetésére a püspökséget kötelezte.²⁵

A helytartótanács a szeminárium anyagi ügyeinek intézésénél arra törekedett, hogy a terhekből a püspök is, meg a papság is egyformán kivegye a részét. De maga is szívesen segített akkor, amikor erre szükség volt.

- - - - -

25. Int.1804. szept.4.

A francia háborúk zavaros viszonyai a szeminárium életében is éreztették hatásukat. A pénz értékének ingadozása, az egyre növekvő drágaság és ráadásul a francia csapatok győri pusztítása súlyos anyagi megpróbáltatás elé állították a szemináriumot.

A 200 forint már nem volt elég egy növendék eltartására, a püspök pedig, aki maga is anyagi gondokkal küzdött, már nem tudta tovább pótolni a hiányokat. Ezért a helytartótanácsához fordult kérve azt, hogy segítsen a szemináriumon, mert máskülönben kénytelen lesz a növendékek felét elbocsájtani.²⁶

A helytartótanács méltányolta a püspök kérését és úgy határozott, hogy addig, amíg a viszonyok nem javulnak, a vallásalapból fogja segíteni a győri szemináriumot. Pontos jelentést kért a szemináriumi alap állapotáról és

- - - - -

ennek alapján állapította meg minden évben, hogy mekkora összeget utaljon ki a vallásalapból. Az 1812. év második félévében például 2000 forint segélyt kapott a szeminárium.²⁷

Igy azután a francia megszállást leszámítva, amikor a növendékeknek el kellett hagyniuk a szemináriumot, ahová francia katonákat szállásoltak be, ha nélkülözések között is, de megszakítás nélkül folyt a munka a győri papnevelőben.²⁸

A mindenható állam terveiben jelentős szerepet juttatott a papnevelésnek. A jozefinizmus szellemében kellett nevelnie az új papi nemzedéket, hogy legyőzze azt az akadályt, amelyet az egyházas felfogású papság jelentett a minden téren érvényesülni akaró

27. Int. 1812.jun.27.

28. A szemináriumot 1809.junius 12.-én üritették ki és csak 1810.jan.21-én tértek vissza újra a növendékek. A közbeeső időt a veszprémi, fémhervári és szombathelyi szemináriumokban szétszétva töltötték. V.ö.Szabady B.: i.m.328.l.

állami önkény utjában. Az államnak gondolkodás nélkül engedelmeskedő papság lebegett a király előtt a győri szemináriumnál is, ez magyarázza meg azt a legapróbb részletekre kiterjedő gondosságot, amellyel a helytartótanács a szeminárium ügyeit intézte.

IV.

H I T É L E T

G Y Ö R E G Y H Á Z M E G Y É B E N A XIX. S Z Á Z A D E L E J É N.

A katolikus megújulás nagy vallási fellendülését nem tudta teljesen elseperni sem a XVIII. század második felében fellépő felvilágosodás, sem pedig a belőle táplálkozó jözefinista szellem. Severoli bécsi nuncius magyarországi útja alkalmával tapasztalta, hogy különösen az egyszerű nép híven megőrizte ősi hitét és erkölcsét. Az Egyház fejéhez, a római pápához való ragaszkodásának megható jeleivel találkozott nemcsak a katolikusok között, hanem a protestánsoknál is.¹ Nem tagadhatjuk.

- - - - -

1. Meszlényi: i.h. 431. sk. 1.

azonban azt sem, hogy hazánkban a barokk-korral ellentétben jóval kevesebb ember járul a szentségekhez, mint a többi nyugati országban. A katolikusokból hiányzott a teljesen átérzett hit öntudatossága és a külső dísz fenntartásával megelégedve nyugodtan tűrték az állam lealázó gyámkodását az Egyház felett. Nem bántotta önérzetüket például, hogy az állam kezelte az egyházi alapítványokat és hogy sokkal jobban kezében tartotta a katolikus iskoláit, mint a protestánsokét.²

Mindazt, amit elmondhatunk a XIX. század elejének államosított magyar katolikus egyházáról, elmondhatjuk a győri egyházmegyről is.

A helytartótanács magának követelte a papok küldésének jogát. Tudta, hogy pap nélkül nincs hitélet és ezért arra törekedett,

- - - - -

hogy a paphiányt legyőzve minél több helyet láthasson el lelkipásztorral. Hogy állandóan világosan lássa az egyházmegye állapotát, felszólította a püspököt, hogy minden év november 15.-ig egy táblázatos kimutatást küldjön be a plébániák és az önálló lelkeszségek állapotáról amelyben fel kellett tüntetni az üresedésben lévő plébániákat és helyilelkeszségeket. Ezek a kimutatások megadták mindig a szemináriumban nevelkedő növendékek pontos számát is, mégpedig azért, hogy az állam emelhesse a létszámot, ha úgy látta, hogy a paphiányt másképp nem tudja megszüntetni.³

3. Int. 1812. okt. 31. Az 1802-3. évben 201 plébánia van betöltve, 2 nincs; a helyi lelkeszségek közül üres 4, a káplánságok közül pedig 10./Miss. 1803.nov.1./ Az 1811-12 évről szóló jelentés szerint a 226 plébánia közül betöltetlen: 1 /Zsömléd/; szerzetesek vezetése alatt áll 14; a 77 káplánság közül betöltetlen 6, szerzetesek vezetése alatt áll 3. / Int. 1812. aug. 8./

Ezen tájékoztatások alapján intézkedett azután a helytartótanács a papok eltartását illetőleg, ezek alapján engedte meg az új káplánságok és plébániák felállítását.

A nép vallásosságának jeleit láthatjuk azokban a kérvényekben, amelyekben a hivek plébánia, vagy legalább helyilelkézség felállításáért könyörögnek. Hogy kérésük minél biztosabban meghallgatásra találjon, nem riadnak vissza az áldozatoktól sem. Elvállalják a plébános vagy káplán fizetésének kiegészítését, és megígérik, hogy erejükhöz mértén megadják mindazt a papnak, ami az állásához illő megélhetéshez szükséges.

Önálló lelkipásztort kértek a helytartótanácestól a dőriek. Kérésüket először azal a megokolással utasították vissza, hogy Dőr lelki gondozása ugyis elég jól el van lát-

va, másrészt megfelelő lakást sem tudnának a pap rendelkezésére bocsájtani. Nehézség volt még az is, hogy a dőriek a helytartótanács véleménye szerint nem tudták volna megfizetni a helyilelkész járandóságát. Később, mikor hajlandóknak mutatkoztak azon feltételek teljesítésére, amelyekhez a helytartótanács az önálló lelkipásztor megadását fűzte, mégis teljesült kérésük és kinevezték helyilelkészé Szabó Józsefet, akit a dőriek mutattak be. A bányogi plébános pedig, akihez addig Dőr tartozott, megfelelő ellenszolgáltatás fejében lemondott arról a jövedelemről, amelyet Dőrtől, mint leányegyházából kapott.⁴

Nagy harcot kellett vívniok a siklósiaknak is, hogy önálló lelkipásztort kapjanak. 1804-ben a helyikáplánságot plébániára szerették volna átalakítani és kérték ehhez a

- - - - -

4. Int.1803. febr. 5.Miss.1805.jan.25

helytartótanács jóváhagyását. Azonban nemcsak, hogy ezt nem érték el, hanem még a helyilelkésztséget is elvesztették. A helytartótanács ugyanis a király akaratára, aki elrendelte a nélkülözhető plébániák és önálló lelkésztségek megszüntetését, a siklósit is megszüntette és régi anyaegyházához, Tormafaluhoz csatolta vissza.⁵ A siklósi hívek azonban nem nyugodtak bele papjuk elvesztésébe. Már a következő évben újra kérik a helytartótanáctól a helyilelkésztség visszaállítását, de az megtagadja a kérés teljesítését azzal a megokolással, hogy a tormafalvi pap, aki csak félórányira van Siklóstól, minden nehézség nélkül eleget tud tenni lelkipásztori kötelességének. Amint az okmányok bizonyítják később mégis visszakapták az önálló lelkipásztort de csak azzal a feltétellel, hogy teljesen magukra

- - - - -

vállalják eltartását.⁶

Külön említést érdemel az osliak esete, akik a püspök útján kértek önálló lelkipásztort a helytartótanácsból. Kérésüket azzal okolták meg, hogy a község nagyon messze fekszik az anyaegyházról, Kapuvártól /jó időben két óra járás/, s így azután gyakran megtörténik, hogy a betegek szentség nélkül halnak meg. A községnek van jól felszerelt temploma orgonával és egy Mária képpel, amelyhez Nagybaldogasszony napján és minden ujhold péntekén nagy számban zarándokolnak a szomszéd községek hívei. Ezek már sokszor panaszkodtak a miatt, hogy nincs a faluban pap, aki nekik szentmisét mondana, és akinél elvégezhetnék gyónásukat és szentáldozásukat.

A helytartótanács most nagyon enge-

- - - - -

6. Int. 1806.jul.1; 1807. ápr 19
és aug. 22.

dékenynek bizonyult és bár Osliban nem volt annyi hívő, amennyi a helyilelkészség felállításhoz szükséges, mégis teljesítette a kérést azzal a feltétellel, ha emiatt nem szenved kárt a hitélet más közösségeiben. Feltételül kötötte ki még azt is, hogy az Eszterházy herceg vállalja magára az összes kegyuri terheket és adjon a papnak egy jobbágytelket, vagy ennek megfelelő más adományt.⁷

Önálló lelkipásztort kaptak az ászáriak is, miután vállalták a pap járandóságának fizetését.⁸

Völcsej nemesi község helyilelkészének halála után új helyilelkészt kért a helytartótanáctól és engedélyt arra, hogy a 200 forintos jövedelmet megtoldhassák még az egyházfalui plébánosnak adott szolgáltatással

- - - - -

7. Misc.1806.nov. 24.

8. Miss. 1803. jan. 30.Int.1803.ápr.12.

is. Attól tartottak ugyanis, hogy ilyen kevés fizetésért egy pap sem vállalkozik majd a völ-
csejiek lelki gondozására. Kérésük teljesült.⁹

A nagy paphiány azonban nem engedte meg, hogy minden kérésnek eleget tegyen a helytartótanács. A levéliek például, akiknek csak adminisztrátoruk volt, szerettek volna állandó lelkipásztort. Kérésüket azonban azzal utasították vissza, hogy nem megokolt.¹⁰

A gesztesiek már azzal is megelégedtek volna, ha a közelükben fekvő Zsömléd kap önálló lelkipásztort. A környei pap ugyanis, akihez tartoztak, a nagy távolság miatt csak nehezen tudott ugyahogy eleget tenni kötelességének, aminek következménye azután a 232 geszte-si hívő lelkiéletének nagyon szomorú állapota volt. A gyermekek csak a közmai pap könyörű-letességéből ismerhették meg a katolikus hit

- - - - -

9. Int.1806.jul.22.

10. Int.1807. ápr.23.

igazságait, aki, bár nem lett volna köteles-sége, mindig átjárt Gesztesre hittant tanítani, ha ideje engedte. A püspök azonban még ezek ellenére sem tudott segíteni a bajon a nagy paphiány és a zsömlédi plébánia nagy szegénysége miatt.¹¹

Részint a paphiány, részint a nyelvi nehézségek miatt nem tudtak papot adni annak az 50 beteg katonának sem, akik a francia háboru alatt kerültek a győri kórházba.¹²

Az állam minden eszközt felhasznált, hogy a paphiányt, amely a hívek lelkiéletében annyi zavart okozott, megszüntesse, vagy legalább is csökkentse. Amikor a franciák elől több olasz pap a zágrábi egyházmegyébe menekült, felszólította a püspököket, hogy lépjenek érintkezésbe a zágrábi püspökkel, ha egyházmegyéjükben a paphiányt idegen papokkal

- - - - -

11. Misc.1810.jul.28.

12. Miss.1806.dec.3.

óhajtának enyhíteni. Vilt a felszólításra azzal felelt, hogy csak olaszul tudó papokat nem tud semmire sem felhasználni.¹³

Megengedte továbbá a kormány, hogy a püspökök befogadják azokat a papokat, akik a franciáktól megszállt tartományokból elmenekülve a császár örökös tartományainak valamelyikébe szeretnének letelepedni, de csak akkor, ha megvan az elbocsájtó levelük, ha erkölcsi szempontból nincs semmi kifogás ellenük, és ha előzőleg meggyőződtek a király iránti hűségükről. Minden egyes esetről azonban pontos értesítést kellett küldeni a helytartótanácsnak.¹⁴

A helytartótanács megtiltotta, hogy amíg a paphiány tart, felszentelt papokat házikáplánóknak, vagy nevelőknek alkalmazza-

- - - - -

13. Int. 1811.febr.9.

14. Int. 1811.aug.8.

nak, azokat pedig, akik már ilyen állásban voltak, a püspök köteles volt visszahívni.¹⁵

A helytartótanács engedve régebbi szigoruságából beleegyezett abba is, hogy a negyedéves teológusokat, ha betöltötték már a 23. évüket, még tanulmányaik befejezése előtt felszenteljék, és velük töltsék be az üresedésben lévő kápláni állásokat. Elmaradt vizsgáikat azonban kötelesek voltak a legrövidebb időn belül letenni.¹⁶

Fokozta a paphiányt még az a körülmény is, hogy az egyházmegyének 40 táborig papról kellett gondoskodnia. Ezek elsősorban a szerzetesekből kerültek ki, de szükség esetén bevették a világi papokat is. Ezeket azután semmi másra nem lehetett alkalmazni, mert bármely pillanatban behívhatták őket. Évi fizetésük 900 forint volt, amelyen felül

15. Int. 1813. aug.28., dec. 1.

16. Miss.1813. aug.16.

még 250 forintot kaptak az államtól utazási költségekre.¹⁷

Részint a hitélet szempontjai, részint pedig gazdasági okok tették szükségessé a plébániák rendezését. A király 1803-ban rendeletet adott ki, amelynek értelmében azokat a helyi lelkészsképeket, amelyek okvetlenül szükségesek voltak, plébániákká kellett átalakítani, azokat pedig, amelyeket minden nagyobb kár nélkül lehetett nélkülözni, visszacsatolva a régi anyaegyházhoz, meg kellett szüntetni. A király ily módon egyrészt a felesleges kiadásokat akarta elkerülni, másrészt azt akarta elérni, hogy a szemináriumból kikerülő fiatal papok tapasztalt öreg papok mellé kerüljenek és azoktól tanulhassák el a lelkipásztorkodás művészetét.¹⁸

Az átalakítást rendszeren a plébános

- - - - -

17. Int. 1812.máj.2.

18. Int. 1803.szept.27.

halála után végezték, amikor a legkönnyebben tudták a jövedelmet megosztani. Így választották el Lánzsért Császárfalvától, Cirákot Répceszemerétől, Csanakot Kisbarátitól, Endrédet Süttörtől és Tamásit Bogyoszlótól.¹⁹

1807-ben azután az összes meglévő helyikáplán-ságokat plébániára emelték.²⁰

A vallásos szellem megnyilatkozását kell látnunk az épülő templomokban. A hivek nemcsak lelkipásztorukhoz ragaszkodtak, hanem vallásoslelkű gondos szeretettel javítja ki a roskadozó Istenházát, plébániát, vagy épít teljesen újat, ha a régi akár rossz állapota, akár pedig szűk volta miatt nem tud már megfelelni rendeltetésének. A helytartótanács teljes megértéssel nyújtott segítő kezet ezen a téren is a hiveknek és mindenkor szívesen támogatta a

- - - - -

19. Miss. 1805. szept. 21.

20. Int. 1807. aug. 23.

vallásalap tőkéjéből az építkezéseket, ha meggyőződött, hogy azokra valóban szükség van.

Mielőtt valahol megkezdték volna a templom vagy plébánia kijavítását vagy az új felépítését, előzőleg ki kellett kérni a helytartótanács engedélyét. Ez, miután átvizsgálta az összes iratokat, a pontos tervrajzot és a legapróbb részletekre is kiterjedő költségvetést, megadta az engedélyt és kiutalta a vallásalapból a szükséges összeget. Az építés befejeztével pontos elszámolást kellett a helytartótanácsához benyújtani a felhasznált összegről.

Hogy a körülményes eljárást szemléltessük a talált esetek közül ismertetni fogunk néhányat.

Répceszemere már 1798-ban engedélyt kért arra, hogy új templomot és plébániát

építhessen. Hosszu huza-vona után 1803-ban a helytartótanács új felvilágosítást kért a következő kérdésekre vonatkozólag: 1./ Jánosfalván van-e helyilelkész, 2./ megvannak-e még azok az okok, amelyek szükségessé teszik a helyilelkésztség felállítását, 3./ melyik anyagyegyházhoz lehetne leányegyházként hozzácsatolni, 4./ milyen állapotban van a templom és plébánia és végül 5./ milyen pénzbeli segítségre volna szüksége a községnek az építkezéshez.²¹

A válaszból kitűnik, hogy a község azért akar új templomot és plébániát, mert mindkettő annyira rossz állapotban van, hogy bármelyik pillanatban összedőlhet. Azonkívül a templom olyan szűk, hogy a leányegyházakból Cirák, Gyóró, Csáford, Dénesfa, Jánosfa és Csárról odaseregülő híveket semmiképpen sem

- - - - -

tudja befogadni. A vallásalap támogatására pedig leginkább azért van szükségük, mert az egyházközség anyagi ereje a másvallásuak szolgáltatásainak megszűnésével nagyon meggyengült.²²

A helytartótanács miután látta, hogy a répceszemereiek kérése nem alaptalan, megadta az engedélyt az építkezéshez és egyuttal kiutalt a vallásalapból 10.775 forint 40 krajcár segélyt. Kikötötte azonban, hogy e tőkén kívül az állványokhoz és más kellékekhez szükséges 350 forintról valamint a régi épületek lebontásából visszamaradt használható anyagokról pontos kimutatást küldjenek be.²³

A nemesládónyiak a régi alapra akartak új templomot építeni. A helytartótanács előbb megvizsgáltatta a régi templom alapjait, a szakértőkkel pontos tervrajzot készítettett róla,

- - - - -

22. Miss. 1803. ápr. 24.

23. Int. 1806. máj. 6.

megállapíttatta, hogy a lebontott anyagból mennyit lehet felhasználni az építkezésnél és csak ezután adta meg az engedélyt. A segély nagyságának megállapítása végett felvilágosítást kért még arra vonatkozólag is, hogy van-e a templomnak kegyura és hogy a földesur meg a község mennyivel hajlandó hozzájárulni a költségekhez.²⁴

A zsömlédiiek templomot kértek, de meg kellett elégedniök egy kis kápolna felállításával.²⁵

A tóvárosi kapucinus templomot kibővítették. A költségeket Eszterházy gr. vállalta, miután a helytartótanács megengedte neki, hogy felhasználja a Szent József kápolna felesleges pénzét. A kápolnának ugyanis 2347 forint és 25 krajcár vagyona volt, amelyből a kápolna fenntartásához nem volt szükség

- - - - -

24. Int. 1803.márc.15.; 1805.jul.8.

25. Int. 1803.ápr. 1.

többre ezer forintnál.²⁶

Magyarkimlén restaurálták a templomot és új plébániát építettek. A helytartótanács 1803-ban 3064 forint 41 3/4 krajcárt utalt ki számukra a vallásalapból. 1805-ben pedig, mivel időközben emelkedett az építési anyagok ára, megtoldotta még ezt az összeget 837 forint 23 krajcárral.²⁷

A banaiak temploma és plébániája oly rossz állapotban volt, hogy már 3 éve nem kaptak emiatt papot. A helytartótanács az általános helynök kérésére 3276 forintos segéllyel tette lehetővé a templom és plébánia kijavítását.²⁸ A rábapordányi templom restaurálására pedig 806 forint 24 krajcárt adott a vallás

- - - - -

26. Misc. 1804. márc. 8.

27. Miss. 1803. ápr. 9. Int. 1805.

aug 27. Egészen kivételes eset, hogy a helytartótanács utólag hozzáadott valamit a káutalt összeghez. Azoknak ugyanis, akik a költségvetést tullepték, maguknak kellett a többletet megfizetniük.

alapból.²⁹

Csak kevés esetben tagadta meg a támogatást a helytartótanács. Így például a nemeskérieknél, akiket azzal utasított vissza, hogy a vallásalapnak nem rendeltetése a leányegyházak költségeinek fedezése. Siklós-on pedig a kegyurat kötelezte a templom felépítésére.

A helytartótanács nemcsak felépítette a templomot, hanem gondoskodott annak felszereléséről is, de csak azokon a plébániákon, amelyek a vallásalap kegyurasága alá tartoztak. A kiosztott tárgyak a felosztatott szerzetesrendek vagyonából kerültek ki.

1811-ben körözték a vallásalap birtokában lévő felszerelési tárgyak jegyzékét, hogy abból kiválaszthassa minden plébános azt,

- - - - -

28. Miss. 1805. ápr. 3. Int. 1807.
márc. 3.

29. Int. 1804. máj. 8.

amire szüksége van. Az igénylést két hónapon belül kellett bejelenteni és a felszerelést a plébánia költségén kellett elszállítani. A jegyzékből kitűnik, hogy a helytartótanács tudott mindent adni, amire az istentiszteletek végzésénél szükség volt, misekelyhet, áldoztató kelyhet, feszületeket, gyertyatartókat, misekönyveket, szertartáskönyveket, humerálékat, albákat, stólát, kazulát stb.³⁰

A helytartótanács, mint kegyur megtette a kötelességét, de ugyanakkor gondoskodott arról is, hogy a többi kegyur is tegye mindazt, amit hivataluk megkövetel tőlük. Felszólította a füles kegyurat, hogy építse fel a leégett templomot.³¹ Csornának nem volt temploma, mert a régit lebontották és anyagát az urasági épületekbe építették be. Tizennégy

- - - - -

30. Int. 1811. máj. 8.

31. Miss. 1804. jun. 30.

évig használták a premontreiek templomát, de a fehérpapok visszatérésével az is elveszett. Hiába kérték a kegyurat, Eszterházy Miklós herceget, hogy építsen templomot, nem akarta teljesíteni kívánságukat. Végül is az általános helynökhöz fordultak panaszukkal, aki a helytartótanács útján próbálta rászorítani a makacs kegyurat kötelességének teljesítésére.³²

A győrujvárosi templom és plébánia oly rossz állapotban volt, hogy emiatt éveken keresztül nem lehetett betölteni. A helytartótanács felszólította a kegyuraságot viselő Zichy-családot, hogy építse fel a templomot és plébániát, vagy pedig mondjon le a kegyuraságról. Az ultimátum hatott és a család szeniora, Zichy Ferenc gróf azt válaszolta, hogy rövidesen rendbehozzatják az épületeket.

- - - - -

32. Miss. 1804. ápr. 27.

33. Int. 1812. júl. 15.

A helytartótanács, amelynek jogköre kiterjedt a hitélet egész területére, még a legsajátosabb lelki dolgokban is ugyszólván korlátlan hatalommal rendelkezett. Gondosan figyelte, hogy a hívek megkapják-e a szükséges vallási ismereteket és nem engedte, hogy a papok megfelelő ok nélkül elhanyagolják az igehirdetést.

A győri németajku lakósság 1810-ben panaszkodott, hogy a bencések templomában már két év óta nem tartanak német szentbeszédeket, amelyek pedig régebben rendszeresek voltak. Hiába fordultak a püspökhöz és a főapáthoz, nem nyertek orvoslást. A helytartótanács a főapátnak, aki azzal okolta a szentbeszéd elmaradását, hogy nincs megfelelő embere, azt ajánlotta, hogy valamelyik németül tudó magasabb évfolyambeli növendék mondja el azokat. A terv azonban nem valósult meg, mert a következő

évben már megint felelősségre vonta a helytartótanács a püspököt a szentbeszéd elhagyásáért. A püspök azután részletesen ismertette az egész ügyet. A jezsuiták feloszlatása után, akik rendszeren megtartották a német szentbeszédeket, a bencések kapták meg a győri templomot. 1809-ig még ők is megtudták tenni kötelességüket, de azután kénytelenek voltak megszüntetni a németnyelvű igehirdetést, mert nem volt senki, aki azt elvállalhatta volna. A püspök sem tud embert adni a paphiány miatt és ez az oka annak, hogy már három éve szünetelnek a német szentbeszéd a nagyböjtöt és néhány nagyobb ünnepet leszámítva.^{34.}

Egyébként ahol lehetett ott a prédikációkban alkalmazkodtak a hivek nyelvéhez. Bizonyítja ezt a tóvárosi kapucinusok

- - - - -

34. Int. 1810. dec.3.; Miss. 1810. dec. 7.; Int. 1811. ápr. 6.

példája, akiknek templomában magyar, német és tót nyelven hirdették az igét.^{35.}

Nagy gonddal őrködött a helytar -
tótanács az iskolák felett is.^{36.} Az isko-
lát a plébános igazgatása alá rendelte, aki-
nek minden félévben kimerítő jelentést kel-
lett benyújtania az iskola működéséről. Ké-
sedelmet nem tűrt és szigorúan megintette a
plébánosokat, ha ezt a kötelességüket elha-
nyagolták. Így járt a szárazvámi plébános is,
akit a helytartótanács feljelentett a püspök-
nek, mert nem küldte meg a félévi jelentéseket.³⁷

Küzdött az állam mindazon vissza -
élések ellen, amelyek akadályozták az eredmé-

- - - - -

35. Miss. 1804. márc. 8.

36. Az állami beavatkozás kezdetén az
iskolaügy katolikus színezettel bírt, de mivel
a hitelemzést csak egyszerű tantárggyá tette és
a vallásos oktatás nem hatotta át az iskola e-
gész szellemét, fokozatosan magával hozta a
vallásosság csökkenését. Erdőújhely: A katoli-
kus hitelemzés története Magyarországon. Zenta
1906. 270. l.

nyes nevelését. Kifogásolta például a király, hogy sok faluban a gyermekek azért nem járnak iskolába és hitoktatásra, mert szüleik állatokkat őriztetnek velük. Pedagógiai szempontból tartotta lehetetlennek azt az állapotot, hogy a tanítás ugyanabban a szobában folyjék, amelyben a tanító családja lakik. Mindezeknél na - gyobb bajnak tartotta azt, hogy a felnőttek káromkodásukkal, átkozódásukkal, durva tréfáikkal és éjtszakai mulatozásukkal állandóan rossz példát adtak a gyermekeknek, és ezzel lerontották a tanító munkájának eredményét.

A bajok orvoslására a következőket kívánta a király: 1./ Ahol lehet, a falu szerződtesen közös marhapásztort. 2./ A kegyur gondoskodjék megfelelő tanteremről és elegendő tüzelőről, hogy így megszűnjék az az egészségi és erkölcsi szempontból káros hely -

- - - - -

zet, hogy a tanító lakása egyuttal tanterem is.
3./ Ne vegyék fel inasnak, ne szabadítsák fel
és ne bocsássák házassághoz azt, aki irással
nem tudja igazolni, hogy hitoktatásban része-
sült. 4./ A plébános, ha egymagában tehetetlen
a rossz szokásokkal szemben, kérje a világi
hatóságok segítségét.^{38.}

Felszólították a plébánosokat,
hogy a legerélyesebben lépjenek fel a vándor
tanítókkal szemben. Ezek faluról-falura járva,
valamelyik jobbmodu gazdánál összegyűjtötték a
gyermekeket és ott tanították őket. Megvető
hangan nyilatkoztak előttük a papról és tani-
tóról, hogy elidegenítsék azoktól őket.^{39.}

Akadtak a papok közül néhányan,
akik magukról megfélemedkezve teljesen elhanya-
golták a hitoktatást és nem törődtek azzal,

- - - - -

38. Int. 1811. aug. 11.

39. Misc. 1811. okt. 20.

sem, hogy egyes katolikus szülők protestáns iskolába adták gyermekeiket. Mások azzal háritották el maguktól a hitoktatás kötelességét, hogy ők arra nem kötelezhetők és a lelkipásztori munka annyira lefoglalja őket, hogy nem is tudnának időt szakítani az iskolai hitoktatásra.

Mikor a helytartótanács tudomást szerzett ezekről a visszaélésekről, azonnal körlevelet bocsájtott ki, amelyben a lelkipásztorkodó papság egyik legfontosabb kötelességévé a hitoktatást tette. A püspököt pedig felszólította, hogy fokozottabb ellenőrzéssel kényszerítse a hanyag papokat a hittanórák megtartására.^{40.}

A hivek vallásos buzgóságának kedves megnyilvánulásai voltak a zarándoklatok, különösen a Mária-zarándoklatok. A helytartóta-

- - - - -

nács itt is éreztette hatalmát, amely azonban inkább káros volt, mint hasznos. A bonyolult eljárással és sok akadékoskodással ugyanis elriasztotta a hiveket a zárandoklat végzésétől. 1804-ben Sopron város előljáróinak megengedték, hogy Szt.¹ István király ünnepén zárandoklatot vezessenek Mária-Zellbe.⁴¹ A kismartoni polgárok még a XVIII. század elején megfogadták, hogy ha Isten elhárítja fejük fölülét a pestis veszedelmét, minden évben elzarándokolnak Mária-Zellbe. 1804-ben egy Pammer Mihály nevű kismartoni ember 1000 forintos alapítványt létesített, hogy annak kamataiból rendezzék meg évenként a mária-zelli zárandoklatokat. Az alapítványt jóváhagyták, de a zárandoklat megtartásához évről-évre külön kellett kikérni a város előljáróságának a helytartótanács engedélyét. A következő évben már megkapták az en-

- - - - -

41. Int. 1804. aug. 13.

gedélyt, de a papnak is el kellett menni, hogy jelenlétével biztosítsa a rendet és fegyelmet.⁴²

Nehéz időket élt a XIX. század elején mindenki, de azért mégis voltak bőségesen olyanok, akik jótékony intézmények és egyházi alapítványok létesítésével megható jelét adták felebaráti szeretetüknek és az Egyházhoz való ragaszkodásuknak. A szegények iránt érzett irgalmas lelkület szép példája Vancsay Teréz 6000 forintos alapítványa, amelyet a révfalusi pataházi szegények számára tett.⁴³ Az egyik uradalom meg magára vállalta a kerületében lévő kiskorú árvák eltartását.⁴⁴

Sok alkalmat nyújtottak a felebaráti szeretet gyakorlására a természeti csapások meg a háborús idő. 1819-ben például nagy

- - - - -

42. Miss. 1804. jan. 26.; Int. 1804. máj. 29.; Misc. 1805. jul. 26.

43. Int. 1806. okt. 24.

44. Miss. 1804. jan. 11.

árvíz volt, amely egész vidékeket tett tönkre. A király felszólította a főpapokat, hogy ne - csak jópéldával járjanak elő a károsultak megsegítésében, hanem buzdítsák a plébánosokat is, hogy szentbeszédeikben rajzolják meg az árviztől sújtottak nyomorát és így indítsák adakozásra a hiveket.

A győregyházmegyeiek megtették, amit a nyomasztó anyagi viszonyok között megtehettek. Bizonyítja ezt az emsi tűzkárosultak javára rendezett gyűjtés is, amely összesen 310 forint 8 krajcárt eredményezett.^{46.}

A francia hadak által végigpusztított Tirol megsegítésére pedig a következő adományok gyűltek össze:^{47.}

- - - - -

45. Int. 1813. okt. 28.

46. Int. 1803. jan. 11.; Misc. 1804. jan. 20.

47. Miss. 1806. aug. 5.

Az adakozó neve	Összeg	
	Forint	kr.
Magyaróvári esperesi kerület	99	34
A győri felsőesperesi kerület	79	17
Moson papja	20	--
Fertőszentmiklós és Szergény papja	7	--
a győri alsó esperesi kerület	85	--
A locsmándi alsó esperesi kerület	85	52
A győri középső esperesi kerület	46	34
Almás és Neszmély papja	9	4
Kecskéd	10	45
Szőlős	1	50
Bánhida	3	30
Tata	74	7
Vérttestolna	10	--
Széplak	7	55
Csapol	4	44
Hidegség	2	42

Az adakozó neve	Összeg	
	forint	kr.
Kövesd	4	44
Lózs	6	57
Magyccenk	9	24
Németpereszteg	5	--
Röjtök	19	24
Süttör	21	31
Endrőd	4	7
Fertőszentmiklós	5	--
Szergény	2	--
Bezi	5	--

Jótékonykodni is csak a helytartótanács felügyelete mellett lehetett, amely részletes jelentést kért minden alapítványról és az összes jótékonycélu intézményekről. A kismartoni plébánost megintették, mert nem ad-

ta be a jelentéseket a fennhatósága alá tartozó menhely vagyoni állapotáról. Az alsórámóci plébánostól pedig megkérdezték, hogy van-e a községben olyan intézmény, amelynek célja a szegények támogatása és ha van, akkor miért nem küldte be addig a kötelező jelentéseket. Felszólították őt, hogy a hiányzó iratokat a legrövidebb időn belül küldje meg három példányban.^{48.}

Sokat használt a helytartótanács azzal a szigorúságával, amelylyel az egyházi alapítványok felett őrködött. Minden három hónapban táblázatos jelentést kért az új alapítványokról. Vigyázott arra, hogy a tőkéket mindig az alapító szándékának megfelelőleg használják fel. Ha az alapítvány valakinek a hibájából kárt szenvedett, azt kötelezte a kár

- - - - -

48. Int. 1812. máj.16.; Miss.1805.
aug.10.

megtérítésére. Az alapítványi tőkékből csak akkor adtak kölcsönt, ha az adós megengedte, hogy az összeget birtokára betáblázzák. Ha valaki erre nem volt hajlandó, a pénzt visszavették tőle.^{49.}

Mivel több visszaélés történt, új - ra hangsúlyozták az 1787. febr.10.-én kiadott rendeletet, amely megtiltotta, hogy az egyházi javak és közalapítványok kezelői a király engedélye nélkül kölcsönt vegyenek fel a rájuk bízott pénzből.^{50.}

A helytartótanácsnak ezt a hatal -
mát szemlélhetjük az egyes esetekben. Horvát János kismartoni prépost végrendeletében kettős alapítványt tett, 400 forintot hagyva szentmisekre, 400-at pedig a szegényekre. A tőkék 5%-os kamatra az Eszterházy hercegnél voltak kihe-

- - - - -

49. Int. 1805. nov.12.; ápr.9., ápr.16. 1803. febr.8.; Miss. 1805.dec.17.
50. Int. 1812. máj.27.

lyezve. Mikor azonban a helytartótanács a betáblázást követelte, a herceg inkább visszafizette az összeget, semhogy a betáblázást megengedte volna.⁵¹ Schmedere György 100 forintos alapítványával kapcsolatban felvilágosítást kért a helytartótanács arra vonatkozólag, hogy kinek adták ki a tőkét és milyen módon táblázták be azt. Tudni akarta azt is, hogy ki kezeli az alapítványt, és hol őrzik a végrendeletet.⁵²

A jelentésekből egyébként az tűnik ki, hogy a hívek a nehéz viszonyok ellenére is szépszámmal tettek alapítványokat, amelyek közül nem egy meghaladta még az 1000 forintot is.⁵³

- - - - -

51. Miss. 1805. júl. 14.

52. Int. 1803. márc. 22.

53. Az 1805. évben például a majdnem száz alapítvány közül kiemelhetjük Braunstein György 3000, Alfaz József 3000, Perger Mihály 2000, Gergely Imre 12.000, Lakner Péter 1000, Pemmer Mihály 1000 forintos alapítványát. A

A helytartótanács figyelemmel kísérte, hogy a hivek megtartják-e mindenben valásuk parancsait. Mikor meghallotta, hogy az országban elterjedt a böjt megszegése, felszólította az általános helynököt, hogy vizsgálja meg egyházmegyéjét ebből a szempontból. Az általános helynök válasza azután érdekes fényt vet a kor hitéletére. Szerinte a falusi nép mindig dicséretes buzgósággal tartotta meg a böjti rendeleteket és hosszú működése alatt sohasem tapasztalt náluk ezen a téren mulasztást. Annál kevesebb jót mondhat már a városok lakosairól. Közöttük sokan vannak, akik csak névleg katolikusok, de életükben nem. Különösen a nyilvános kocsmák azok a helyek, ahol legtöbb ember szegi meg a böjti törvényt. Ezek vendégei ugyanis nem hallgatnak szentbeszédet és nem is

- - - - -

többi alapítványok kevés kivétellel a 100 forint körül mozognak. /Int. 1805. január 28.; dec. 1./

mernek más törvényt, mint érzéki vágyukat.

Az általános helynök, hogy a falu népét megvédje a romlástól nagy óvatosságra intette az egyházmegye papságát. Kérte őket, hogy a szentbeszédekben buzdítsák híveiket az egyházi törvények megtartására. A városi lakosság visszaéléseit pedig szerinte úgy lehetett volna legkönnyebben megszüntetni, ha világi hatóságok összefognak a papsággal, ellenőrzik a kocsmákat és szigorúan büntetik a törvények megszegőit.^{54.}

A helytartótanács és általában a világi hatóságok meg is adták mindig ezt a segítséget, ha már a püspök sehogysem tudta megjavulásra bírni a botrányosan élőket. A püspök panaszára például, hogy Sopronban a szabadsá-

- - - - -

54. Int. 1804. jun. 5. Miss. 1804. jul. 17. A bűjtöt a nehéz időre való tekintettel enyhítették 1804-5-ben. Egész fekete vásárnapig lehetett húst és husos ételeket enni. Miss. 1804. jan. 6.; 1805. febr. 10.

golt katonák tiltott időben zajos mulatozásokat rendeztek gróf Pejachevich Károly és mások házában, a helytartótanács azt válaszolta, hogy próbálja előbb békés uton elintézni az ügyet, s ha nem megy, akkor forduljon a városi hatóságokhoz.^{55.}

A nyéki plébános panasza egy érdekes botrányról számol be. Mesnil báró és társai körvadászat alkalmával súlyosan áthágták az egyházi törvényeket. Vadászet után a faluba tértek be, ahol a tiltott idő ellenére előadták Kotzebue "Der häusliche Zwist" című darabját. Az első előadást követő lakomán nem törődve a pénteki megtartóztatással hus ettek és zene mellett reggelig táncoltak. A legdurvább az egészben az volt, hogy a templom csengőivel feldiszipálták lovaikat és úgy vezették végig azokat fáklyafény mellett a fa-

- - - - -

lun. Ez a viselkedésük megbotránkoztatta az egész falut és alkalmat adott a hivek közül a gyöngébbeknek arra, hogy szintén megszegjék az egyházi törvényeket. A püspök Széchenyi Ferenc grófot, a báró nagybátyját arra kérte, hogy feddje meg unokaöccsét, amit az meg is tett. A báró engesztelésül 100 viaszgyertyát ígért a templomnak, de ezt csak akkor adta meg, amikor a püspök megfenyegette, hogy feljelenti a helytartótanácsnál. A cigányokat és a bírót pedig, akiknek szintén részük volt a botrányban, az uraság részesítette testi fenytékben.^{56.}

Nyéken történt meg az is, hogy a bányászok dec. 4-én Albert királytól kapott kiváltságukra hivatkozva mulatságot rendeztek megszegve ezzel az ádventi tilalmat. A helytelen és botrányos szokásnak az Eszterházy

- - - - -

56. Misc. 1812. jan.9. jan.15. ápr. 13. ápr.16. ápr.20.

herceg jószágkormányzója vetett véget.^{57.}

Az ünnepek tisztességes megtartása végett azokat a vásárokat, amelyek vasárnapra, vagy ünnepnapra estek a helytartó tanács hétköznapra helyezette át.^{58.}

A hívek és papok közötti viszony általában jónak mondható, hisz az a nép, amely még a legnagyobb áldozatot is meghozta azért, hogy vágya teljesüljön és lelkipásztort kapjon, csak nehezen fogja tudni megsérteni papját. Egy-két esetet tudunk csak, amikor a nép szembe fordult a pappal, mint például az okaiak, akik a király felszólítására később mégis elégtételt adtak megsértett lelkipásztoruknak. Az alsóramoci plébános is összevezsett a tanítójával, de itt inkább a pap volt a hibás.^{59.}

Híven tükrözik vissza a kornak

- - - - -

57. Misc. 1806. dec. 24.

58. Int. 1809. máj. 25.

59. Miss. 1804. jan. 16. Misc. 1811.

jul. 28.

vallási szempontból stagnáló állapotát az áttérések. Sokan voltak, akik minden meggyőződés nélkül, könnyelműen változtatták hitüket. A király meg akarta nehezíteni az áttéréseket és ezért elrendelte, hogy minden áttérni szándékozó két tanut köteles kiállítani abból a vallásból, amelyet el akar hagyni. A tanuknak bizonyítani kellett, hogy az illető áttérése valóban megokolt.⁶⁰ Szomorú ez a tény különösen azért, mert az áttérések inkább a katolikusok kárára történtek. Oka ennek részben a papság is, amely nem vigyázkodott eléggé arra, hogy azok, akiknek a törvény szerint a katolikus vallást kellett volna követni, ne kövessenek más vallást. Erre a királynak kellett a papságot nyomatékosan figyelmeztetni.⁶¹

Katolikus vallásra való áttérést csak egyet említhetünk Fertőszentmiklósról,

- - - - -

60. Int. 1812. márc. 22.

61. Int. 1810. máj. 10.

ahol Löbel Erzsébet-Mária nevű zsidó asszony vette fel a keresztséget. Nem sokkal több a protestáns vallásra áttérni akarók száma sem. Így tudunk arról, hogy a helytartótanács Fvass Erzsébet ügyét, aki lutheránussá akart lenni, megvizsgáltatta a világi hatóságokkal. Bartfeld Kristóf győri lakosnak pedig a helytartótanács csak abban az esetben engedte meg a lutheránus vallásra való áttérést, ha nem tudja hinni valamelyik alapvető katolikus dogmának az igazságát. Ha ennek hiányában is át akarna térni, akkor ezt csak peres úton tehetné meg.⁶² De hogy a katolikus vallás elhagyása ebben az időben nem volt ritkaság, az kitűnik az egyik intimatum-ból, amelyben elrendelték, hogy a protestáns vallásra áttérni akaró katolikusok oktatására rátermett, tudós papokat alkalmazzanak.⁶³

- - - - -

62. Int. 1804. júl. 10.

63. Int. 1811. ápr. 3.

Ismertetni akarjuk még röviden a katolikusok és másvallásuak viszonyát. Hogy nagyobb összetűzésekre nem került sor, az jórészt a helytartótanácsnak köszönhető, amely éberén őrködött az állami törvények megtartása felett és azon, hogy egyik fél se kövessen el jogsértést a másik kárára.

Minden olyan házasságot, amely - ben az egyik fél, akár a férfi, akár a nő katolikus volt, katolikus lelkész előtt kellett megkötni. Éppen ezért gondosan ki kellett kérdezni a házasulandókat vallásukra vonatkozólag. Ha a nemkatolikus fél önként, minden kényszer nélkül reverzálist akart adni, megtehetette. Azt azonban már szigorúan megtiltotta a helytartótanács a katolikus lelkésznek, hogy a nemkatolikus felet csábítsák a katolikus vallásra, tőle kikényszerítsék a reverzálist, vagy pedig megkivánják, hogy esküjébe belefoglalja

a katolikus szentek és Száz Mária nevét.^{64.}

Ügyeltek arra, hogy a vegyes házasságból származó gyermekek az 1792-93-i törvény értelmében katolikus nevelésben részesüljenek és ha ezt nem látták biztosítva, még az anyjától is elvették a gyermeket.^{65.}

A nemkatolikusoknak éppen úgy ki kellett kérni a helytartótanács engedélyét, ha új templomot akartak építeni, vagy a régit meg akarták nagyobbítani, mint a katolikusoknak. Ha lelkeszeik ezt nem tették meg, mint alkalmatlanokat elbocsájtották őket.^{66.}

Itt - ott előfordultak nézeteltérések a katolikusok és másvallásuak között, de ezek nem olyanok, hogy belőlük komolyabb összetűzésekre következethetnének. A beledi protes-

- - - - -

64. Int. 1808. jan.33.; 1811.aug.11.

65. Int. 1809. ápr.27. Miss. 1805. márc.15.

66. Miss. 1808.nov. 22., Int. 1802.jun.10.

tánsok például a nagyhét három utolsó napján harangozással zavarták a katolikusok áhítatát. Nem tartották meg a vásár és ünnepnapi munkaszünetet, sőt a katolikus szolgákat is rábírták annak megszerzésére azáltal, hogy a rendesnél magasabb bért ígértek nekik. Ágfalván pedig a protestánsok a katolikus templomhoz közel fekvő kocsmában zene mellett mulattak, nem törődve azzal, hogy zavarják a katolikusok istentiszteletét.^{67.}

A helytartótanács igyekezett elsimítani a felmerülő ellentéteket, amint ezt a következő esetben látjuk. A dunántuli evangélikusok népiskolai könyveikben úgy tárgyalták a reformáció történetét, hogy abban a katolikusok vallásuk sérelmét látták. A helytartótanács a katolikusoknak adott igazat és meg-

- - - - -

67. Misc. 1805. jun.25.; Int. 1809. jan.14. 1812. jun.2.

parancsolta az evangélikusoknak, hogy tisztítsák meg könyveiket a sérelmes tanításoktól. Felszólította őket, hogy a jövőben tartózkodjanak minden olyan dologtól, ami sérthetné a katolikusok önérzetét.^{68.}

Mindezeket figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a helytartótanács működése, ha részleteiben vizsgáljuk, nagyjából az Egyház érdekeit szolgálta, természetesen úgy, hogy az állam érdekei se szenvedjenek. Általánosságban azonban káros volt a hitéletre, mert minden nagyobb lendületet elnyomott.

- - - - -